

Гендерний підхід гуманітарного реагування за умов збройного конфлікту (посібник)

WITH FUNDING FROM

AUSTRIAN
DEVELOPMENT
COOPERATION

**Гендерний підхід
гуманітарного реагування
за умов збройного конфлікту**

(посібник)

2023

Дана публікація розроблена в рамках проекту «Екстрена допомога та захист внутрішньо переміщених осіб, що постраждали внаслідок конфлікту в Україні, а також українських біженців у Молдові», який реалізується Hilfswerk International у партнерстві з АТ “Mostenitorii”, АТ Gender-Centru та громадською організацією «СТАН» з України, при фінансуванні Австрійської агенції з розвитку (ADA), коштом Австрійської співпраці з метою розвитку (ADC).

Гендерний підхід гуманітарного реагування за умов збройного конфлікту

Дана публікація розроблена в рамках проєкту «Екстрена допомога та захист внутрішньо переміщених осіб, що постраждали внаслідок конфлікту в Україні, а також українських біженців у Молдові», який реалізується Hilfswerk International у партнерстві з АТ “Mostenitorii”, АТ Gender-Centru та громадською організацією «СТАН» з України, при фінансуванні Австрійського агентства з розвитку (ADA), коштом Австрійського співробітництва з метою розвитку (ADC) та фондом Nachbar in Not.

У цій публікації використані назви та матеріали не є визначеннями з боку ADA будь-якої думки щодо правового статусу будь-якої країни, території, міста чи району або їх відповідних органів управління, а також ліній розмежування чи кордонів.

Матеріали даної публікації були розроблені командою проєкту за сприяння експертів з гендерної рівності:

Валентина Бодруг-Лунгу, професорка, Президентка громадської асоціації “Gender Centru”, Республіка Молдова.

Елла Ламах, голова правління громадської організації «Центр «Розвиток демократії», Україна.

Відповідальність за погляди та думки, висловлені в цій публікації, несуть автори. Погляд авторок може не збігатися з офіційною позицією Австрійського Агентства з Розвитку, партнерів щодо впровадження проєкту і не накладає жодних зобов'язань.

Фотографії, використані у посібнику, зроблені та надані Hilfswerk International у партнерстві з громадськими організаціями з Республіки Молдова: “Mostenitorii”, АТ Gender-Centru та громадською організацією «СТАН» з України.

Copyright: Hilfswerk International, Asociația Obștească “Gender-Centru”, Asociația Obștească “Mostenitorii”, громадська організація «СТАН».

ЗМІСТ

Список скорочень

Вступ

Глава 1. Гендерний компонент гуманітарного реагування за умов збройного конфлікту

- 1.1. Введення у гендерну проблематику
- 1.2. Загальний огляд міжнародного законодавства гендерної політики та взаємозв'язок з гуманітарними програмами та проектами
- 1.3. Аналіз цільових груп
- 1.4. Гендерні аспекти у діяльності громадських організацій
- 1.5. Тренінгові модулі або навчальні сесії для представників/иць організацій, зайнятих у гуманітарному реагуванні

Глава 2. Питання гендерного насильства за умов збройного конфлікту

- 2.1. Гендерне насильство: визначення, види, вплив
- 2.2. Гендерне насильство як інструмент війни: визначення, види, реагування

Глава 3. Робота з біженцями та внутрішньо переміщеними особами (ВПО) в умовах збройного конфлікту в Україні та Молдові

- 3.1. Інструменти визначення гендерних потреб
- 3.2. Гендерні аспекти роботи з біженцями/ками, ВПО з України в Республіці Молдова
- 3.3. Гендерні аспекти роботи з внутрішньо переміщеними особами та місцевим населенням в Україні

Додатки

Додаток № 1. Використана у посібнику та рекомендована література

Додаток № 2. Список установ та організацій, які надають підтримку жертвам насильства та біженцям з України на території Республіки Молдова

Додаток № 3. Список послуг для ВПО та населення України, що постраждав від збройної агресії Росії проти України

Додаток № 4. Світ та людська безпека, складові безпеки

Додаток № 5. Правосуддя перехідного періоду

Додаток № 6. Основні законодавчі документи з гендерних питань та надання гуманітарної допомоги Україні та Молдови

Додаток № 7. Програма тренінгу про гендерну політику у гуманітарному реагуванні під час збройного конфлікту

Список скорочень

ВПО	внутрішньо переміщена особа
ВООЗ	Всесвітня Організація Охорони Здоров'я
ГН	гендерне насильство
ЗСЕН	захист від сексуальної експлуатації та насильства
КЛДЖ	Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок
ЛГБТІ	лесбійанки, геї, бісексуали, транссексуали та інтерсексуали
МПСЗ	Міністерство праці та соціального захисту
НУО	неурядова організація
ОБСЄ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ГО	громадська організація
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ООН Жінки	Структура Організації Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав та можливостей жінок
РБ ООН	Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй
СЕН	сексуальна експлуатація та наруга
ЮНФПА	Фонд ООН у галузі народонаселення
ЮНІСЕФ	Фонд ООН із захисту прав дітей
УВКБ ООН	Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців

Вступ

Посібник «Гендерний підхід у гуманітарному реагуванні при збройних конфліктах» адресований волонтерам і волонтеркам, представникам та представницям громадських організацій, органам місцевого самоврядування, що працюють або планують працювати у проєктах надання гуманітарної допомоги у країнах, де відбуваються збройні конфлікти.

Цей посібник спрямований на підвищення рівня знань з гендерної проблематики щодо надання якісних послуг у програмах/проєктах гуманітарного реагування для жінок і дівчат, чоловіків та хлопчиків, які страждають від збройних конфліктів. Матеріал структурований за трьома розділами:

- **Розділ 1.** Гендерний компонент гуманітарного реагування в умовах збройного конфлікту.
- **Розділ 2.** Питання гендерного насильства у гуманітарному реагуванні при збройному конфлікті.
- **Розділ 3.** Робота різних структур із біженцями у Молдові та внутрішньо переміщеними особами (ВПО) в умовах збройного конфлікту в Україні.

У цій публікації представлено опис та визначення гендерної політики, гендерного підходу у програмах та проєктах гуманітарного реагування, а також важливість його використання у діяльності різних організацій для зменшення впливу криз на життя населення під час конфліктів на національному та місцевому рівнях.

У публікації надаються рекомендації та описуються практики громадських організацій Молдови та України щодо надання послуг населенню, яке постраждало від військової агресії Росії проти України. На сторінках посібника коротко викладаються міжнародні документи, які допомагають розкрити тему важливості включення гендерного підходу до роботи гуманітарних програм та проєктів на національному та місцевому рівнях.

Публікація також містить програми зі списком послуг для біженців та ВПО на території Республіки Молдова, список послуг для населення на території України та іншу інформацію, яка може бути корисною у проєктах гуманітарного реагування при збройних конфліктах.

У цьому посібнику ви знайдете різні визначення, пов'язані з терміном «війна». При описі загальної ситуації у світі, де відбуваються конфлікти, авторки використовують термін «озброєний конфлікт/конфлікти». Різні міжнародні організації та Резолюція 1325 (2000) Ради Безпеки про жінок, мир і безпеку, використовують терміни: «конфлікт/ти», «конфліктна та постконфліктна ситуація».

У заяві Верховної Ради України від 27 січня 2015 року констатується початок Збройної агресії Російської Федерації проти України 20 лютого 2014 року, коли було зафіксовано перші випадки порушень Збройними Силами Російської Федерації всупереч міжнародно-правовим зобов'язанням¹.

Оскільки цей посібник розроблено у 2023 році під час російської збройної агресії проти України, використовуються визначення: «Війна Росії проти України» та «Російська збройна агресія проти України».

У Республіці Молдова на різних рівнях і на різних етапах часу використовувалися різні терміни (від військового конфлікту в Україні до війни в Україні). Офіційно урядом та в медійному просторі використовується таке формулювання: «агресія Росії проти України», «незаконне вторгнення Росії до сусідньої країни»², «глибоко несправедлива та нелюдська війна, яку Росія веде проти України»³.

Авторки посібника залишають за собою право використовувати різну термінологію, яку застосовують уряди та медійний простір. Австрійське агентство розвитку (ADA) не несе відповідальності за вибір термінів та добірку матеріалів.

Всі тексти, приклади та рекомендації, описані в даному посібнику, засновані на проведених інтерв'ю з представниками громадських

організацій, на досвіді впровадження проєкту та на особистому досвіді авторок та партнерів/ок.

У посібнику також використовувалися матеріали міжнародних структур та організацій ООН, ОБСЄ.

В інтерв'ю авторки могли змінити прізвища та імена людей, з якими проводилися інтерв'ю, для захисту їх персональних даних під час збройного конфлікту.

За надані приклади та матеріали ми висловлюємо подяку представникам та представницям наступних громадських організацій:

В Україні: ГО «Спектр Харків», ГО «Центр розвитку демократії», ГО «Скадовський актив», ГО «Сільські жінки в Україні» та ГО «Центр міжнародного розвитку «Елпіс», організації Hilfswerk International у партнерстві з ГО «СТАН».

У Республіці Молдова: організації Hilfswerk International у партнерстві з «Гендер-Центр»/Gender-Centru, АО "Mostenitorii", а також «Гідність і права сучасної жінки» (Бельці) / Onoarea si Dreptul Femeii contemporane, "Afina" (Бельці) та іншим організаціям.

Глава 1. Гендерний компонент гуманітарного реагування за умов збройного конфлікту

Гендерна рівність – це не лише одне з основних прав людини, а й необхідна основа для досягнення миру, процвітання та сталого розвитку.

Ціль 5 Сталого розвитку ООН

1.1. Введення у гендерну проблематику

У спільноті різних країн чи регіонів збройні конфлікти та постконфліктні ситуації посилюють до цього наявні моделі дискримінації щодо жінок та дівчат, чоловіків та хлопчиків. Ці групи населення можуть наражатися на високий ризик дискримінації та різних форм насильства, включаючи потрапляння в сексуальне рабство й торгівлю людьми, а також стають жертвами вбивств, тортур та каліцтв, що застосовуються як тактика ведення війни. У цьому посібнику ми відводимо особливе місце розкриттю цієї теми. Стереотипи, різні форми дискримінації та насильства є перешкодою на шляху реалізації всіх прав людини. Стереотипи починають впливати з дитинства: «Будь слухняною, ти ж дівчинка!», «Хлопчик б'ється, і це нормально». Подібні висловлювання збільшують стереотипні уявлення про дівчаток і жінок, про хлопчиків та чоловіків, призводячи до стигматизації та дискримінації у різних сферах життєдіяльності. Стереотипні судження можуть спричинити дискримінацію однієї чи іншої людини залежно від статі, національності, статусу в соціальному оточенні, становища на робочому місці та інших норм поведінки.

Що таке гендер?

Гендер – це соціальний статус жінки й дівчинки, чоловіка та хлопчика, що визначає соціальні можливості реалізувати себе в освіті, професійній діяльності, участі у прийнятті рішень, розподілі ролей у сім'ї, на роботі тощо.

Гендер – набір культурних, соціальних характеристик, що визначають соціальну поведінку жінок та чоловіків та взаємини між ними. Описує відносини між жінками та чоловіками у суспільстві.

Приклади гендерних ролей

- *Жінка та чоловік на рівних несуть відповідальність за виховання, освіти, здоров'я своїх дітей.*
- *І жінка, і чоловік можуть працювати за комп'ютером, бути кухарями, психологами, пілотами, лікарями, юристами тощо.*
- *У притулках, центрах допомоги готувати та прибирати повинні всі по черзі: чоловіки та жінки, або найнятий персонал.*
- *Сьогодні мама готує їсти, а батько забирає дітей зі школи, завтра навпаки. У від'їзді їздять мами й тати. На курси підвищення кваліфікації відправляють жінок і чоловіків.*

Гендерна рівність – це не просто абстрактна ідея, це про людський ресурс, який нині має велике значення. Людський ресурс – це конкретні жінки та дівчатка, чоловіки та хлопчики, для яких розробляються та реалізуються гуманітарні акції, проєкти та програми. Однак кожна з цих груп може відчувати різну вразливість протягом життя: з віком, із переїздом та за інших обставин. У більшості випадків вразливими групами є жінки та дівчатка. Це пояснюється не лише специфікою потреб, а й наявними гендерними стереотипами, які негативно впливають на реалізацію та захист їх прав.

Гендерні стереотипи – це внутрішні установки стосовно місця чоловіків та жінок у суспільстві, їх функцій та соціальних завдань, що формуються протягом життя під впливом соціальних умов та власного життєвого досвіду.

Приклади гендерних стереотипів

- *У тимчасових притулках здебільшого готують та прибирають жінки з групи біженців, а чоловіки відпочивають чи дивляться новини, вони чекають, коли для них приготують їжу тощо.*
- *Чоловіки з групи біженців шукають роботу, а жінки залишаються з дітьми та займаються домашнім господарством.*
- *Чоловік повинен бути витриманим, врівноваженим, сміливим, особливо під час війни, а жінка може плакати, просити допомоги, вона має бути з сім'єю, а не на роботі.*
- *Хлопчики повинні грати з машинками та солдатиками, дівчатка – з ляльками, посудом та користуватися косметикою.*
- *Чоловіки зобов'язані захищати батьківщину, заробляти гроші та утримувати сім'ю.*
- *Справжні чоловіки не повинні плакати.*

Гендерні стереотипи в тій формі, в якій вони існують на сьогодні, живлять і підживлюють дискримінацію, що лімітує можливості жінок і чоловіків захищати себе під час кризи чи небезпеки. Дискримінація є одним із базових понять у галузі гендерної рівності.

Серед факторів, здатних породжувати та посилювати дискримінацію стосовно жінок і дівчат досі існують патріархальні гендерні норми в суспільствах, у яких лідерство беруть на себе найсильніші чи старійшини, а від дівчат та жінок очікуються покірність та підпорядкування. Таким прикладом може бути ставлення до жінок у мусульманських спільнотах, попри їх проживання в різних країнах світу.

!!! Зверніть увагу

- Виховання впливає на пошук себе у світі, у минулому столітті у багатьох країнах світу дівчаток виховували як відповідальних за опіку, готування, прибирання.
- Коли гендерна дискримінація перетинається з іншими її формами, такими як соціально-економічний статус, етнічна приналежність, віросповідання, інвалідність, вік, географічне положення, сексуальна орієнтація, вплив насильства може посилюватися, що призводить до багатоаспектної маргіналізації та дискримінації.

Приклади гендерних стереотипів під час збройного конфлікту

- *Мама з дітьми виїхали з Харкова (Україна), але батько залишився опікуватись старенькими родичами. На жаль, керівництво підприємства не давало йому гнучкий графік роботи та гнучкий час для роботи та допомоги рідним, пояснюючи це тим, що нехай найме жінку для догляду за родичами, хоча він міг працювати за гнучким графіком.*
- *Одна з представниць громадської організації ветеранів в Україні розповіла історію про її родину: «Чоловік залишився з дітьми у селі, а вона пішла служити до армії, поїхала на фронт. Повернувшись із фронту, вона була з дітьми, а чоловік на рейсовому автобусі поїхав до міста по документи. В автобусі він почув розмови у його бік, що його дружина була повією на фронті, що він не чоловік, якщо був удома з дітьми». Це дуже вплинуло на ставлення до родини й також на спілкування із сусідами та мешканцями цього села. Ветеранка звернулася до громадської організації для ветеранів, і вони допомогли погасити конфлікт у сім'ї.*

Анна, представниця громадської організації «Скадовський актив», Україна, 2023

Приклади гендерної нерівності, стигми та багатоаспектної дискримінації у різних соціальних груп населення:

- **Жінки та чоловіки, які живуть із ВІЛ/СНІД**, у багатьох випадках повинні отримати певне лікування та залежать від регулярного одержання різних препаратів. Багато жінок можуть не отримувати вчасно лікування, оскільки залежать від рішення чоловіка або родичів. Для жінок і чоловіків, які живуть із ВІЛ/СНІДом, може бути проблемою розкриття статусу, вони більше схильні до стигми та дискримінації, особливо жінки, щодо яких можуть застосовуватися різні форми насильства. Молоді жінки та дівчата частіше інфікуються через сексуальні стосунки у молодому віці, їх розглядають як сексуальний об'єкт залучаючи до ескортних послуг чи проституції. Отже, ця група є складнішою для надання своєчасної медичної допомоги, що впливає на вагітність, пологи та здоров'я новонароджених дітей.
- **Жінки та чоловіки після виходу з місць позбавлення волі** також більше схильні до стигми та дискримінації. Часто вони мають проблеми зі здоров'ям та залежні від наркотиків чи алкоголю, можуть мати ВІЛ/СНІД. Щодо них може застосовуватися насильство різних форм через їхнє становище у суспільстві.
- **ЛГБТІ-спільнота**. Представники цієї групи можуть бути й в інших вищеперелічених групах. Стосовно них додаються такі форми дискримінації як стигма, гоніння через їхню сексуальну орієнтацію. Їх можуть не брати на роботу, не надавати житло. Розкриття статусу може спричинити стигму і з боку родичів, друзів. Стосовно них також можуть застосовуватися різні форми насильства. Вони можуть бути батьками чи опікунами дітей, але суспільство може їх засуджувати чи висловлювати образи їм та їхнім дітям.
- **Жінки та чоловіки у сільській місцевості**. Вони можуть представляти й вищезгадані групи, що робить їх більш уразливими у доступі до ресурсів та послуг: нестача транспорту від села до міста, відсутність робочих місць, додаткові витрати на лікування у профільних фахівців у містах та інші труднощі. (Конвенція ООН

про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (КЛДЖ) наголошує у Статті 14: «Держави-учасниці беруть до уваги особливі проблеми, з якими стикаються жінки, що проживають у сільській місцевості <...> вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у сільських районах, щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок їх участь у розвитку сільських районів та в отриманні вигод від такого розвитку⁴...»)

- **Жінки та чоловіки з інвалідністю** залежать від багатьох логістичних питань, пов'язаних з охороною здоров'я, транспортом, доступом до школи, роботи, магазинів та інших установ. Жінки цієї групи більше страждають, оскільки залежать від послуг лікарів гінекологів, які можуть не мати спеціальних крісел для огляду. Відсутність ліфта ускладнює доступ до послуг лікарів на вищих поверхах. При вагітності жінкам потрібен комплексніший догляд, якого може не бути на рівні сіл або маленьких міст у районах.

З гендерною політикою більшість із вас уже знайомі з дитинства, ми бачимо, що роблять жінки та чоловіки різних соціальних груп у своєму звичайному житті, спостерігаємо за їхніми взаєминами у сім'ях, на роботі та в соціумі. У ХХ столітті ці взаємини, права та можливості для жінок та чоловіків у соціумі описали, структурували та почали називати: гендерні ролі, гендер, гендерна політика. Існує думка, що гендерна політика – це лише для жінок, проте гендерна політика спрямована на створення рівних умов для жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності.

!!! Зверніть увагу

Гендерна політика розглядає всі теми соціальної сфери та **передбачає врахування інтересів, потреб та пріоритетів** для жінок і чоловіків, тим самим визнаючи їхню різноманітність у різних соціальних групах. Насамперед – це умови життя, ресурси, можливості в рівних ступенях для їх розвитку та реалізації прав людини.

Комплексна гендерна політика – це цілеспрямована діяльність усіх без винятку структур у різних напрямках життєзабезпечення жінок і чоловіків, дівчаток та хлопчиків для реалізації їх прав і свобод на всіх рівнях прийняття рішень: наявність дитячих садків, аптек у селах, рівний доступ до робочих місць, протидія насильству та допомога постраждалим, представленість у політичних партіях, транспортне забезпечення, притулки для постраждалих від війни з кімнатами для жінок і чоловіків та інші послуги.

Розробка та реалізація гендерної політики у різних спільнотах не завжди успішна, оскільки стереотипи щодо жінок і чоловіків перешкоджають цьому. Жінки та чоловіки, обіймаючи відповідальні посади, можуть нав'язувати іншим свої переконання (стереотипи) на основі власного досвіду дитинства, впливу реклами, фільмів, соціальних медіаресурсів.

!!! ВИСНОВКИ

- Сучасний світ змінюється, однак, стереотипні судження про жінок, дівчат, чоловіків і хлопчиків ще впливають на їхнє життя, можуть сприяти прояву різних форм дискримінації та насильства в їхньому житті.
- Гендерна нерівність є корінною причиною дискримінації та різних форм насильства, що загострюються в умовах збройних конфліктів.
- Лідерські якості у чоловіків і жінок не залежать від статі, вони виховуються протягом життя.
- Як хлопчикам, так і дівчаткам потрібно однаково пробувати себе в різних видах діяльності (грати в різноманітні іграшки/ігри та вчитися господарювати), навчатися життєвих навичок, які допомагають побудувати своє власне повноцінне життя.
- Попри те, що чоловіки та хлопчики у своїх спільнотах можуть бути групою, що здається має владу, силу та перевагу, у середині цих груп, вони можуть бути дискриміновані й страждати від різних форм насильства.
- Якщо ми говоримо про ресурси, можливості, потреби для жінок та чоловіків, дівчаток та хлопчиків – це тема гендерної політики.

1.2. Загальний огляд міжнародного законодавства гендерної політики та взаємозв'язок з гуманітарними програмами та проектами

Для просування гендерної політики та захисту прав жінок міжнародні організації різного рівня ухвалили низку важливих документів, які наголошують на тому, що забезпечення прав людини неможливо досягти без ліквідації всіх форм дискримінації та насильства у спільнотах. Деякі договори в галузі гендерної рівності та прав жінок, важливі для зменшення наслідків кризи на життя різних груп, що страждають від збройних конфліктів і спрямованих на досягнення миру та повоєнного відновлення, представлені в цьому розділі.

Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (далі: «КЛДЖ») прийнята 18 грудня 1979 Генеральною Асамблеєю ООН⁵. Дух Конвенції ґрунтується на цілях ООН: знову утвердити віру в основні права людини, гідність і цінність людської особистості, рівноправність чоловіків і жінок. Цей документ роз'яснює значення рівності й те, як вона може бути досягнута. Таким чином, Конвенція не тільки започаткувала міжнародний білль про права жінок, але й програму дій для держав щодо забезпечення здійснення всіх цих прав.

Резолюція Ради безпеки ООН про жінок, мир і безпеку 1325 (2000)⁶ затверджена Радою Безпеки ООН 31 жовтня 2000 р., та наступні резолюції №№ 1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 264, 2242 «Жінки, мир, безпека». Резолюція 1325 є однією з важливих і підкреслює обов'язковість створення країнами умов для залучення жінок у процес прийняття рішень як частини механізму забезпечення сталого миру та людської та національної безпеки.

Резолюція 1325 РБ ООН та інші зобов'язання, закріплені в Пекінській декларації та Платформі дій (A/52/231)⁷, а також зобов'язання, викладені у підсумковому документі 23 спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН під назвою «Жінки у 2000 році: гендерна

рівність, світ у двадцять першому столітті» (A/S-23/10/Rev.1), зокрема стосовно жінок та збройних конфліктів, створюють синергію документів, що важливі для кожної країни члена ООН у підтримці жінок та дівчаток, які страждають від війни.

У Резолюції 1325 РБ ООН слід виділити чотири основні складові:

- 1) роль жінок у запобіганні конфліктам;
- 2) участь жінок у світобудуванні;
- 3) захист прав жінок і дівчаток у ході та після конфлікту;
- 4) особливі потреби жінок у період репатріації та переселення, та потреби у реабілітації, реінтеграції та постконфліктному відновленні.

Приклад

В одній зі структур місцевої влади Херсонської області (Україна) працювала бухгалтерка, яку відправили на тренінг зі словами: «Всі зайняті, ми вже втомилися ходити на ці гендерні заходи, тепер сходи ти». Жінка слухала весь тренінг та наприкінці дня заплакала. Вона сказала: «Всі думають, що я лише бухгалтер, що такі тренінги не для мене. Але я – мама сина, який був на війні на Донбасі, і він часом мене б'є, п'є, і я вже не знаю, що мені робити, куди тікати. Я боюсь. Виявляється, що всі ці тренінги про Резолюцію РБ ООН «Жінки, мир та безпеку» та про гендерну тему для мене. Адже насамперед я жінка, попри мою спеціальність та посаду. Наша структура працює на місцевому рівні, і я її представляю, але я мати, дружина, яка має проблеми, і я також маю вигорання, не можу добре працювати, я думаю тільки про свого сина, що на мене чекає вдома».

Валентина, представниця громадської організації «Скадовський актив», 2022

!!! Зверніть увагу

- На виконання міжнародних зобов'язань країни (уряди) приймають на національному рівні документи для реалізації прийнятих зобов'язань. У підготовці таких документів беруть участь представники/ці громадянського суспільства, органи влади та інші організації. Обидві країни, Україна та Республіка Молдова, розробили країнові плани у тісній співпраці з центральними та місцевими органами виконавчої влади, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Після прийняття документів національного рівня обласна та місцева влада, профільні структури мають ухвалити відповідні плани дій.

Республіка Молдова розробила та затвердила 2-у Національну програму виконання Резолюції 1325 Ради Безпеки ООН про жінок, мир та безпеку на 2023-2027 роки (затверджена Постановою Уряду №. 152 від 22 березня 2023 з.)⁸. Вперше до документа включено положення про людську безпеку; Загальна ціль 5: Гуманітарна підтримка жінок і дівчат із конфліктних та постконфліктних районів.

28 жовтня 2020 року уряд України ухвалив рішення про затвердження Національного плану дій щодо виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року. Після ухвалення національного рівня документів обласна та місцева влада, профільні структури повинні ухвалити відповідні плани дій⁹.

У вересні 2015 р. у рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся **Саміт зі сталого розвитку**, на якому затверджено нові орієнтири розвитку. Підсумковим документом саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено 17 цілей стійкого розвитку та 169 завдань¹⁰.

Для застосування документа зі сталого розвитку важливо вивчити кожну з цілей, але в цій роботі авторки виділяють 2 ЦСР, спрямовані на посилення роботи з впровадження гендерної політики у гуманітарному реагуванні:

Ціль 5: Забезпечення гендерної рівності й розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток.

Ціль містить:

- створення умов для ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок та дівчат;
- зниження рівня гендерно обумовленого та домашнього насильства;
- заохочення загальної відповідальності за господарювання та виховання дітей;
- забезпечення рівних можливостей представництва на найвищих рівнях прийняття рішень у політичному та суспільному житті;
- розширення доступу населення до послуг з планування сім'ї та зниження рівня підліткової народжуваності;
- розширення економічної діяльності жінок.

Ціль 16. Сприяння побудові миролюбного та відкритого суспільства на користь сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх та створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі установ на всіх рівнях.

Ціль містить:

- Значно скоротити поширеність усіх форм насильства та знизити показники смертності від цього явища у всьому світі.
- Покласти край наругам, експлуатації, торгівлі та всім формам насильства та тортур щодо дітей.

Кожна з країн-членів ООН розробила свої національні документи для досягнення цих цілей і визначила індикатори виконання. Розроблені документи можна переглянути на державних сайтах кожної країни та на сайтах структур ООН.

Приклади реалізації міжнародних зобов'язань у рамках гендерної рівності на місцевому рівні (область, район, місто, селище)

- *Організація навчання для жінок з лідерства, а для чоловіків знання з гендерної політики для розуміння важливості процесу прийняття рішень без дискримінації за ознакою статі.*
- *Тренінги та розробка планів дій на місцевому рівні для запобігання насильству в сім'ї, освіті та спорті.*
- *Навчання профспілок для протидії дискримінації у сфері праці при прийнятті на роботу, розподіл відпусток для догляду за дитиною для жінок та чоловіків.*
- *Прийняття документів місцевого рівня (Стратегії, програми, плани дій) у різних сферах соціальної політики, що охоплюють дії для досягнення рівних прав та можливостей для жінок та чоловіків: заходи щодо запобігання насильству в школах, у спортивних клубах, заходи щодо запобігання дискримінації, сексуальних домагань на робочих місцях.*
- *Моніторинг та оцінка проведених заходів для протидії насильству у місцевих спільнотах (у спортивних та культурних клубах, у школах, на робочих місцях тощо).*
- *Надання бюджету на місцевому рівні на програми запобігання дискримінації, гендерному насильству та на допомогу постраждалим..*

!!! ВИСНОВКИ

В останні десятиліття ООН та інші міжнародні організації ухвалили низку важливих документів для досягнення прав людини. Наприклад, Рада Європи також приймає низку законодавчих актів, що допомагає в регіоні впроваджувати гендерну політику та захищати права жінок: Європейська соціальна хартія (переглянута)¹¹; Конвенція про заходи щодо протидії торгівлі людьми¹²; Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки¹³; Конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством¹⁴ та інші. Прийняття подібних документів дозволило досягти значного прогресу у забезпеченні рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у всіх сферах життєдіяльності на національних і місцевих рівнях у демократичних державах.

1.3 Аналіз цільових груп

Гуманітарна криза та збройний конфлікт не є нейтральними щодо жінок і чоловіків, і по-різному позначаються на них залежно від віку, соціального статусу, можливостей та походження. У більшості випадків уразливими групами під час збройного конфлікту можуть бути:

- внутрішньо переміщені особи;
- особи, які постраждали від усіх видів насильства;
- особи, які постраждали від тортур під час затримання незаконними збройними формуваннями;
- особи, вразливі до потрапляння у ситуації торгівлі людьми, сексуальної експлуатації;
- особи з інвалідністю, маломобільні групи, які проживають на територіях, наближених до зони бойових дій (лінії розмежування);
- люди похилого віку, які проживають на територіях, наближених до зони бойових дій;

- особи, які перебували в полоні, та сім'ї полонених;
- мешканці тимчасово окупованих територій;
- сім'ї учасників та учасниць бойових дій, військовослужбовців, полонених, які зникли безвісти, загиблих учасників/учасниць бойових дій;
- ветерани/ки;
- волонтери/ки;
- фахівці, які залучені до допомоги та реабілітації різних груп, постраждалих у конфліктах;
- особи, які отримали інвалідність у зв'язку з пораненням, контузією, каліцтвом або захворюванням, отриманими внаслідок бойових дій та/або в період перебування в полоні, та пов'язаних з ними нещасних випадків;
- особи, які зазнали матеріальних збитків через бойові дії та обстріли та ін.

Кожна з вищезгаданих груп представлена чоловіками та жінками, у цих групах можуть бути хлопчики й дівчатка різного віку та з різних територій, що страждають від війни у своїх селищах, на блокпостах, на окупованих чи звільнених територіях. Одна з груп може бути більше представлена жінками/дівчатами та дітьми, як приклад, група ВПО, яка в основному містить жінок різного віку та дітей. Також часто на окупованих територіях залишається більше жінок різного віку, а також чоловіків, здебільшого з інвалідністю або літніх.

Чоловіки, своєю чергою, домінують у групах осіб, які повернулися з полону, зниклих безвісти, ветеранів, включаючи з інвалідністю. Цей список не є вичерпним, він може змінюватись, доповнюватись залежно від аналізу ситуації регіону чи країни, де відбувається збройний конфлікт.

Гендерні особливості різних соціальних груп, становище яких ускладнюється під час збройного конфлікту:

Вагітні жінки під час конфліктів можуть довгий час чекати у черзі для переміщення в інше місце, без їжі та під обстрілами на блокпостах або на евакуаційних трасах, що впливає на їхнє здоров'я. Для них важче знайти й дістатися лікарні, якщо почалися обстріли чи нема якісних доріг. Іноді вони народжують у підвалах, споруджених під бомбосховища без відповідних умов гігієни, з ними може не бути родичів або людей для підтримки.

Жінки та чоловіки в полоні. Щодо цих груп існують різні форми насильства, тортури, залякування, відсутність доступу до гігієни або послуг лікарів, нестача харчування. Однак жінки у полоні можуть бути більш уразливими. Вагітність, гінекологічні проблеми, використання стосовно них у багатьох випадках сексуального насильства та зґвалтування, залякування та контролю. До чоловіків також можуть застосовувати тортури, сексуальне насильство, зґвалтування, каліцтво репродуктивних органів як метод приниження.

Ветерани та ветеранки з різними формами інвалідності. Для них це новий статус, їм та їхнім сім'ям обов'язково потрібні послуги психологів, соціальних працівників/иць, доступна інфраструктура.

Національні меншини. Їх можуть не пускати до притулків для ВПО, вимагати виїхати. Групу ромської національності не пускали до багатьох притулків України, вони ночували на вокзалах у парках, лісах, щоб дістатися Закарпатської області, де їх розмістили, дали їжу та тепло.

Жінки та чоловіки з інвалідністю часто не мають доступу до спеціального транспорту, оскільки його відправили на інші потреби, вони не можуть вчасно отримувати послуги з реабілітації, консультації лікарів та інших фахівців. Переїзд як ВПО з різних сіл або міст під обстрілом може викликати додаткові труднощі у зв'язку з наявністю блокпостів, відсутністю доріг або непристосованими приміщеннями для пересування чи проживання.

У жінок та дівчаток з інвалідністю є потреба у спеціальних гігієнічних наборах, може бути потреба у терміновому огляді гінекологів. При переїзді, евакуації, окупації це може стати проблемою, оскільки не скрізь є потрібне обладнання або доступ до верхніх поверхів (відсутній або вимкнений ліфт). Для вагітних жінок з інвалідністю потрібні фахівці, які розуміють специфіку їх огляду, але під час війни їх недостатньо або вони відсутні у певних населених пунктах.

Представники ЛГБТІ-спільноти під час війни можуть стикатися з ще більшою стигмою та дискримінацією, відмовою в послугах, їм можуть відмовити у розміщенні в притулках або не прийняти родичі, оскільки знають про їхню сексуальну орієнтацію. Також, багато з них можуть мати різні залежності, хвороби, ВІЛ/СНІД-статус, що посилює отримання допомоги при розкритті статусу. Лесбійки можуть бути мамами-соло, їм потрібна допомога гінекологів, гігієнічні набори. Їм потрібні спеціалізовані безпечні послуги.

Жінки та чоловіки, що вийшли з місць позбавлення волі, можуть бути без документів, що ускладнює їх переміщення, мати різні супутні хронічні хвороби і залежності, які можуть зробити їх більш уразливими. Жителі притулків можуть бути до них прискрипливішими й стигматизувати їх через статус. Також, серед них можуть бути жінки та чоловіки з інвалідністю, що робить їхнє виживання складнішим. Для

таких соціальних груп створено мало центрів, які працюють під час збройних конфліктів.

Жінки та чоловіки із сільської місцевості. Вони перші потрапляють під окупацію чи обстріл, для них може все змінитися будь-якої миті. Вони зазнають різних форм насильства та залякування, дороги та будинки можуть бути заміновані та важче виїхати в евакуацію через домашнє господарство. Набори першої допомоги та інші послуги їм менш доступні через труднощі з постачанням. Серед сільських жителів також можуть бути представники й всіх вищезгаданих груп населення.

Станом на січень 2023 р. в Україні офіційно зареєстровано 4 867 106 внутрішньо переміщених осіб (ВПО), а за міжнародними оцінками кількість ВПО перевищує 7 мільйонів громадян, повідомляє інформгентство «Укрінформ» 9 вересня 2023 року¹⁵. З усієї кількості всередині переміщених осіб приблизно 60% – це жінки, 40% – чоловіки¹⁶.

За даними агентств ООН, жінки та дівчатка становлять 66% від загальної кількості біженців з України у Молдові¹⁷.

Приклади ситуацій

«У місті почалися обстріли. Родичі, до яких їхав мій колега та його батьки як ВПО, попередили, що не пустять його до себе, бо він гей, що він має собі сам шукати житло. Але він не мав грошей для пошуку оренди житла. Добре, що на цей час вже створювалися центри допомоги для груп ЛГБТІ-спільнот».

Василь Маліков, керівник ГО «Спектр Харків», Україна, 2023

Жінки групи ВПО погоджуються пройти курси перекваліфікації для подальшого працевлаштування, які організуються у сусідньому місті. Однак потім відмовляються, оскільки щоденні турботи, пов'язані з лікуванням, доглядом за дітьми, а також переміщення з одного в інший

населений пункт, складно поєднати та встигнути все організувати. Організатори на початку проекту забули провести опитування/аналіз ситуації потреб жінок для того, щоб вони могли успішно пройти курс перекваліфікації.

Валентина, представниця громадської організації «Скадовський актив», Україна, 2023

!!! ВИСНОВКИ

При розробці проєктів гуманітарного реагування аналіз потреб цільової групи проводиться до початку планування. Це дозволяє точніше зрозуміти ситуацію, сформулювати/зрозуміти портрет вашої цільової групи, з якою ви працюєте, і визначити ситуацію, в якій вони опинилися, особливо жінки та діти, люди з інвалідністю та інші.

1.4. Гендерні аспекти у діяльності громадських організацій

Під час розробки програм гуманітарного реагування слід враховувати гендерний підхід. Комплексний гендерний підхід завжди починається з гендерного аналізу та виявляє відносини між чоловіками та жінками у їх відповідних ролях, статусі, соціальному становищі. Аналіз також показує, як вони живуть у своєму повсякденному житті та ресурси, від яких вони залежать.

Комплексний гендерний підхід – стратегія, що забезпечує врахування інтересів та досвіду жінок і чоловіків як невіддільної складової планування, реалізації, моніторингу й оцінки політики та програм у політичній, економічній, культурній та соціальній сферах для отримання жінками та чоловіками рівних благ. Гендерний підхід іноді називають гендерно-відповідальним підходом. Вивчаючи проблему кожної цільової групи, ми знаходимо шляхи вирішення тих чи інших завдань, враховуючи інтереси певних груп, як серед жінок чи дівчаток, так і серед чоловіків чи хлопчиків. Концепцію комплексного гендерного підходу було схвалено у Програмі дій IV Всесвітньої Конференції ООН з проблем жінок (Пекін, 1995)¹⁸.

Гендерний аналіз – це збір точних і докладних даних, що включає якісну, і кількісну інформацію, що дозволяє визначити поточні умови, виявити тенденції та оцінити вплив збройного конфлікту на жінок і чоловіків різного віку і різних груп. Створення портрета вашої цільової групи за допомогою гендерного аналізу в рамках будь-якої гуманітарної акції/місії має важливе значення для забезпечення ефективності заходів у відповідь і досягнення бажаного результату.

!!! Зверніть увагу

Питання, що допоможуть під час аналізу:

- З якою групою жінок, дівчаток, хлопчиків та чоловіків ви плануєте працювати? Які у кожної групи проблеми? Які у жінок/чоловіків різного віку проблеми? Як ці групи постраждали від конфлікту? Які бар'єри існують для чоловіків і жінок різного віку та різних соціальних груп (приклад: забезпечення постійного доступу до харчування, проблеми з транспортом, неможливість участі в різних курсах через щоденні турботи та справи, пов'язані з доглядом за дітьми, старими тощо). З якими ризиками кожна група може зіткнутися при отриманні допомоги?

Відповіді на вищезазначені питання та анонімні опитування допоможуть покращити облік усіх потреб та факторів уразливості кожної жінки, дівчинки, кожного чоловіка, хлопчика.

Пам'ятайте, що фактори вразливості або дискримінації щодо статі та соціальної групи не відразу впадають у вічі, тому слід приділити більш пильну увагу менш очевидним проявам нерівності серед цих груп, що можна зробити методом анонімного опитування кожної з груп, що знаходиться на території, де ви плануєте працювати.

Також гендерний аналіз полегшує розробку найбільш відповідних та ефективних заходів у відповідь: Що в першу чергу для кожної групи жінок/чоловіків треба зробити і як? Які дії будуть ефективними? Хто із партнерів може допомогти? Про що треба домовлятися з органами місцевого управління? Які ризики можуть бути під час реалізації плану дій? Чи враховані у плані дій пропозиції від цільових груп жінок і чоловіків?

Пам'ятайте, що планування може бути ефективним, якщо представники різних цільових груп представлені в обговоренні та реалізації проєктів і програм гуманітарного реагування.

Приклади

У Молдові, в перші дні війни в Україні, при напливі великої кількості біженців/біженок, першими зусиллями з боку населення, НУО та інших структур було забезпечити всіх, хто потребує живлення, даху та зв'язку (телефон або інтернет). Однак, по ходу, були виявлені й специфічні гендерні потреби: необхідність жіночої спідньої білизни, гігієнічних пакетів, памперсів і дитячого харчування для немовлят. Відповідно, довелося терміново реструктурувати ресурси на основі проведеного гендерного аналізу їхніх потреб.

(Інтерв'ю представниці «Гендер-Центр»)

Допомога інвалідними візками, тростинами, слуховими апаратами тощо, адаптація доступу до установ (пандуси) – приклади реальної гуманітарної підтримки від НУО, простих людей.

(Інтерв'ю з представницею місцевої адміністрації с. Калфа, Молдова)

!!! Зверніть увагу

- Комплексний гендерний підхід передбачає навчання персоналу, волонтерів/ок, розуміння поставлених завдань є важливим при створенні та наданні послуг.
- Комплексний гендерний підхід ґрунтується на співпраці з місцевими органами влади та різними громадськими організаціями для всебічного гуманітарного реагування.

Приклади

В одному з наметів на вокзалі (пункт допомоги, Донецька область, Україна) волонтер роздавав продукти. Жінка з групи ВПО підійшла отримати допомогу, але почала плакати, закривала руками обличчя та не реагувала на звернення волонтера. Він одразу звернувся до представників з іншого намету і попросив волонтерку, яка знаходиться в наметі, допомогти цій жінці. Жінка з ВПО погодилася розповісти про свої проблеми лише жінці волонтерці.

Тетяна, представниця громадської організації «Елпіс», Україна, 2023

В одному із проєктів гуманітарного реагування проводилися тренінги з надання психологічної допомоги ВПО. Для дітей та жінок-учасниць було створено освітні програми. Командою проєкту були організовані індивідуальні психологічні заняття для мам із дітьми з інвалідністю, враховуючи зручний для мам час, а також був залучений і спеціальний персонал зі знаннями надання послуг дітям з інвалідністю.

У місті Валки Харківської області через часті обстріли закрили садки та інші структури для дітей. Батькам, здебільшого це мами, потрібно було виходити на роботу та не було де залишати дітей. Проєкт разом з органами місцевого самоврядування створили групу для дітей із гнучким розкладом для допомоги батькам із дітьми. Дотримуючись усіх

інструкцій з безпеки, вони почали працювати з дітьми як вихователі та психологи.

Яна, представниця проєкту «Комплексна гуманітарна допомога постраждалим ВПО та найбільш уразливим категоріям населення в Україні», реалізованого Hilfswerk International (Австрія) у партнерстві з громадською організацією «СТАН» в Івано-Франківську, Україна.

У Молдові, на підставі тристороннього меморандуму між Гендер-Центром, “Mostenitorii” та місцевою адміністрацією з Аненій Ной, Бульбоака, Белць, Штефан Воде, Орхей та інших громад, виходячи з виявлених потреб біженок із центрів розміщення, були здійснені закупівлі для забезпечення гідного проживання (брикети для опалення, технічне обладнання для кухні та санвузлів, облаштування приміщень для дітей та новоприбулих).

Проєкт «Екстрена допомога та захист ВПО, які постраждали внаслідок конфлікту в Україні, а також українських біженців у Молдові», реалізується Hilfswerk International у партнерстві з АТ “Mostenitorii”, АТ Gender-Centru та громадською організацією «СТАН» з України, за умови фінансування Австрійського агентства з розвитку (ADA), коштом Австрійського співробітництва з метою розвитку (ADC), та фондом Nachbar in Not.

«Я не думала, що буду людей в евакуаційному автобусі переконувати, що треба їхати. Я казала в спікерфон, що я з громадської організації, й ми допомагатимемо їм всю дорогу, поки вони не виїдуть з окупованої території. Ми платили за бензин, харчування. І, таким чином, ми врятували пасажирів. Я навіть не думала, що наша громадська організація буде соломинкою для переляканих людей».

Валентина, представниця громадської організації «Скадовський актив», Україна, 2022

Марія Вакарчук із села Глинжень Фалештського району, директор Багатофункціонального центру соціальної допомоги «Нуферул алб» / Nufarul alb та засновниця ГО «Сучасне село» / Sat modern, серед перших організувала низку заходів щодо інтеграції біженців до місцевої спільноти: спільні майстер-класи з кулінарії, висаджування квітів, посиденьки з піснями. Так, разом із колегами, вона організувала притулок для біженців на базі Багатофункціонального центру соціальної допомоги, де розмістилося 15 осіб. За допомогою мерії було створено кризовий осередок для біженців. На мою думку: «Цим людям потрібний не просто дах над головою, дуже важливо запропонувати їм тепло та духовну підтримку. Війна в Україні навчила нас бути добрішими та уважнішими до оточення».

Проект впроваджено за підтримки Gender-Centru / UNWomen / Women's Peace & Humanitarian Fund¹⁹.

У січні-лютому 2023 у Молдові, громадські організації Gender-Centru у партнерстві з “Mostenitorii” організували цикл тренінгів Гендерна рівність у гуманітарних акціях для представників центрів з тимчасового розміщення біженців, соціальних служб, волонтерів та представників громадських організацій та держустанов. У рамках тренінгів учасники/учасниці розвинули навички обліку гендерних аспектів у гуманітарній роботі, обмінялися досвідом роботи з біженцями та місцевими спільнотами.

Проект «Екстрена допомога та захист внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок конфлікту в Україні, а також українських

біженців у Молдові» Gender-Centru / “Mostenitorii” / “STAN” / Hilfswerk International / ADA).

!!! Зверніть увагу

Участь жінок у прийнятті рішень є важливою та обов'язковою умовою для прийняття комплексних рішень. Де б ви не працювали, куди ви не приїхали, у ваших командах повинні бути як жінки, так і чоловіки, які впливають на прийняття рішень. Серед різних цільових груп, з якими ви працюєте, є багато жінок із різним досвідом, освітою. Іноді їх відштовхують від ухвалення рішень, але їхній життєвий досвід є неоціненним.

Приклад

У Донецькій області один із лідерів військової адміністрації висловився перед місцевим населенням: «Я в команду братиму мужиків, які будуть такі самі, як я, сильні та сміливі. Жінок не пропонуйте, я з ними не працюватиму».

Катерина, представниця громадської організації «Елпіс», Україна, 2023

!!! ВИСНОВОК

Різні організації, як би вони не називалися і яку мету не ставили б перед собою, повинні проходити навчання з гендерної проблематики, приймати у своїх організаціях політики гендерної рівності, протидії дискримінації та гендерного насильства, правила безпеки та інші.

1.5. Тренінгові модулі або навчальні сесії для представників/ниць організацій, зайнятих у гуманітарному реагуванні

Сьогоднішні програми навчання персоналу багато в чому вже сформовані на основі багаторічного досвіду роботи міжнародних організацій у країнах, де відбувалися збройні конфлікти. Громадські організації також мають свої напрацювання та тренінгові модулі з методиками навчання персоналу, волонтерських груп та представників/ниць влади чи громадськості. У той самий час важливою частиною планування тренінгових модулів є розуміння проблем цільових груп, котрим ми створюємо програми навчання.

Приклад

У Запорізькій області тренінг гуманітарного реагування проводився з постійним відволіканням учасників та учасниць на становище місцевого населення на окупованих та звільнених територіях області. Багато хто плакав, відвертався від тем тренінгу, оскільки спогади про війну накладалися на особисте горе чи трагедії, побачені чи почуті під час надання допомоги місцевому населенню. Команда організаторів тільки під час тренінгу зрозуміла, що перед його проведенням було необхідно організувати роботу психологів, і тільки після цього, враховуючи їх рекомендації, скласти програму тренінгу. Довелося розбудовувати програму, скоротили навчальні сесії та дозволили учасницям та учасникам проводити більше вільного часу, прогулятися, піти у басейн чи попрацювати з психологом.

Марія Дмитрієва, представниця організації «Центр Розвитку демократії», Україна Україна

У додатку № 7 представлено приблизну програму тренінгу про гендерну політику у гуманітарному реагуванні під час збройного конфлікту на прикладі України. Програми навчання можуть бути адаптовані у зв'язку з форматом проведення тренінгу та потребами учасників/ниць.

Деякі рекомендації для планування тренінгових програм:

Тривалість програм	2-3 повні дні
Місце проведення	За містом
Матеріали	Теоретичні презентації, скомбіновані з вправами з відновлення ментального здоров'я команди та запобігання вигоранню Збирайте успішні та не зовсім успішні приклади, аналізуйте їх та складайте план дій для покращення
Профіль тренера	- Досвід роботи з гендерної тематики та реалізації Резолюції РБ ООН 1325 на національному та місцевому рівнях; - практичний досвід реалізації проєктів гуманітарного реагування у країнах, де відбувалися/відбуваються збройні конфлікти; - за необхідності підключати до роботи психологів
Додаткові теми	В умовах будь-якої гуманітарної кризи чи збройного конфлікту важливо включати у програми навчання теми запобігання гендерному насильству (ГН), домашньому насильству, сексуальному насильству під час конфлікту.
Обов'язкові теми щодо навчання персоналу організацій, які надають гуманітарну допомогу	- Гендер, стереотипи та види дискримінації щодо дівчаток, жінок, хлопчиків та чоловіків. - Гендерна політика: аналіз, планування, створення гендерно-відповідальних послуг. - Міжнародне та національне законодавство гендерної політики та прав жінок. - Реалізація Резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир та безпека» / інших Резолюцій РБ ООН з тематики «Молодь, мир та безпека» для національного та місцевого рівнів.

	<ul style="list-style-type: none"> - Синергія між міжнародними нормами, національними та місцевими стратегіями, програмами та планами дій. - Облік потреб та інтересів жінок та чоловіків у гуманітарних місіях та у постконфліктному оновленні. - Запобігання та протидія гендерному насильству та сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом. - Аналіз прикладів гендерних соціальних послуг на місцевому рівні у гуманітарному реагуванні. - Складові безпеки людини під час різних кризових ситуацій (додаток № 4 даного посібника). - Післяконфліктне відновлення. - перехідне правосуддя чи правосуддя перехідного періоду (додаток № 5 даного посібника). - Кризова комунікація. - Протидія торгівлі людьми та нових форм ризиків залучення. - Гендерне бюджетування при складанні місцевих політик та інші.
Запрошені особи	Важливо запросити для навчання представників/ниць органів місцевої влади, лідерів спільнот, у яких планується робота. Головне, щоб вся команда та команда партнерів мали однакові знання, тоді легше планувати спільну роботу

Приклад

У Молдові, в рамках проєкту «Екстрена допомога та захист внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок конфлікту в Україні, а також українських біженців у Молдові», проводилися тренінги для соціальних асистентів/ок, психологів/гинь, працівників/ниць центрів для біженців, місцевої адміністрації.

Тренінги містили наступні теми:

- 1. Гендер та безпека.*
- 2. Облік потреб та інтересів жінок та чоловіків у гуманітарній роботі.*
- 3. Гендерне насильство: визначення, види, вплив.*
- 4. Гендерне насильство як інструмент війни: визначення, види, реагування.*
- 5. Попередження та захист від сексуальної експлуатації та наруг.*
- 6. Реалізація Порядку «Жінки, мир та безпека». Синергія міжнародних документів.*

Глава 2. Питання гендерного насильства в умовах збройного конфлікту

2.1. Гендерне насильство: визначення, види, вплив

Гендерне насильство (ГН) є одним із порушень прав людини. Цей вид насильства вкорінює стереотип гендерних ролей, що заперечує людську гідність кожної жінки та кожного чоловіка, кожної дівчинки та кожного хлопчика, що приводить у глухий кут людський розвиток. ГН як таке є скрізь. Випадки ГН недостатньо висвітлюються в усьому світі через побоювання стигматизації чи акту відплати, безкарності винних та непоінформованості про користь звернення по допомогу. Але переважна більшість постраждалих від гендерного насильства й тих, хто пережив сексуальне насильство, – це жінки, дівчата, дівчатка та хлопчики.

Гендерне насильство є «будь-яким актом насильства, який призводить або ймовірно призведе до фізичної, сексуальної, психологічної шкоди або до страждання жінок. Це включає загрози насильства, примус або самовільне позбавлення волі як на людях, так і в приватному житті»²⁰.

Якими є деякі причини ГН?

1. Нерозуміння суті мужності та жіночності, що призводить до обґрунтування застосування насильства щодо жінок та дітей.
2. Нерівний статус чоловіків і жінок у сім'ях та у суспільстві.
3. Історично сформоване нерівне співвідношення сил між чоловіками та жінками (фізичне, соціальне, економічне).
4. В основі гендерного насильства щодо жінок лежить ідея «Влади та контролю», за допомогою якої виправдовується насильство, змушуючи жінок терпіти й займати підлегле становище стосовно чоловіків.

Рух за права жінок протягом десятиліть боровся за те, щоб міжнародна спільнота нарешті визнала насильство щодо жінок проблемою в галузі прав людини, а не вважала його просто приватним питанням, в яке державі не слід втручатися²¹.

!!! Зверніть увагу

- Насильство щодо жінок є порушенням прав людини, причиною та наслідком гендерної нерівноправності та головною причиною слабого здоров'я жінок різного віку. Воно завдає шкоди добробуту жінок, дуже часто веде до злочину та значних збитків для суспільства. Ці питання особливо важливі у правоохоронній сфері, у сфері здоров'я, сім'ї, освіти та економічного добробуту²².
- Насильство є результатом структурної та глибоко укоріненої дискримінації, з якою держава зобов'язана боротися. Запобігання та боротьба з насильством щодо жінок вимагають вжиття законодавчих, адміністративних та інституційних заходів та реформ, включаючи викорінення гендерних стереотипів.

Декларація про викорінення насильства щодо жінок²³ визначає «насильство щодо жінок» як «будь-який акт насильства, вчинений на підставі статевої ознаки, який завдає або може заподіяти фізичну, статеву або психологічну шкоду або страждання жінкам, а також загрози вчинення таких актів, примус або довільне позбавлення волі, чи то у суспільному, чи в особистому житті».

Термін «жертва насильства» / «особа, що пережила насильство» стосується приватних осіб та груп осіб, які пережили сексуальне та гендерне насильство. У певній юридичній ситуації терміни «потерпіла/ий», «жертва насильства» може бути більш відповідним та/або обов'язковим для того, щоб відповідати законодавству при пред'явленні позову. Однак у не юридичній ситуації словосполучення «жертва насильства» може припускати безпорадність і зацькованість, – цю характеристику слід уникати всім сторонам, кого це стосується.

Для визнання всіх цих випадків у різній літературі використовуються обидва терміни. У той час, термін «потерпілий» зазвичай є кращим у секторах психологічної та соціальної підтримки, оскільки він має на увазі стійкість. Наприклад, у Посібнику IASC (2015) використовується термін «потерпілий» з метою посилення концепції життєстійкості²⁴.

Приклад

«Коли ми сідали в машину, ми намагалися дівчаток та молодих жінок сховати, посадити їх якомога далі, не показувати, вони мали мовчати. Ми знали, що якщо їх побачать, можуть зґвалтувати, зроблять секс-рабіннями. Нас попереджали, що були випадки, коли молоді дівчата на блокпостах пропадали та їх не могли знайти».

Яна Маліга, Херсонська область, м. Нова Каховка, 2022

Матеріали зібрані Еллою Ламах, представницею громадської організації «Центр Розвитку демократії», Україна.

Хоча чоловіки й хлопчики часто стають жертвами сексуальної наруги / особами, які пережили сексуальну наругу, статистика підтверджує, що більшість жертв насильства / осіб, які пережили насильство, становлять жінки та діти. Як визнання цієї реальності, у цій публікації використовуються займенники жіночого роду для позначення жертв насильства / осіб, які пережили насильство.

Термін «учасники/ці» означає приватних осіб, групи, організації та установи, які беруть участь у запобіганні та реагуванні на сексуальне та гендерне насильство. Учасниками можуть бути біженці, ВПО, місцеве населення, службовці або добровольці агентств ООН, НУО, установи, уряди, донори та інші члени міжнародної спільноти²⁵.

!!! Зверніть увагу

Насильники, які здійснюють сексуальне і гендерне насильство, іноді є тими самими людьми, від яких особи, що пережили насильство, залежать в отриманні допомоги та захисту. У гвалтівників та агресорів немає національності та релігії, немає виправдання їхнім вчинкам.

!!! ВИСНОВОК

Робота із запобігання сексуальному та гендерному насильству в усіх структурах і на всіх рівнях сприяє зміцненню миру. Вона ґрунтується на переконанні, що відносини між людьми слід розглядати у ширшому соціальному контексті, і що конструктивні зміни можуть відбуватися і поза сім'єю.

Насильство щодо жінок і дівчаток також характерне для постконфліктних спільнот через загальне послаблення верховенства права, доступність стрілецької зброї, розпад соціальних та сімейних структур та прийняття гендерного насильства як додаткової складової дискримінації, що раніше існувала.

2.2. Гендерне насильство як інструмент війни: визначення, види, реагування

Однією з найважливіших причин будь-якого насильства є можливість мати владу та контроль. Насильство проти жінок та дівчаток – результат складної взаємодії соціальних, культурних та економічних факторів. Під час збройного конфлікту воно загострюється, і жінки/дівчатка все частіше, і в першу чергу, стають жертвами сексуального насильства, зокрема що застосовується як тактика ведення війни. При цьому чоловіки й хлопчики також можуть стати жертвами сексуального насильства, особливо в умовах тримання під вартою і як ВПО чи біженці.

Торгівля жінками та дітьми, залучення до проституції, порнографії, сурогатного материнства також посилюється в період збройних конфліктів і після них через розпад політичних, економічних та соціальних структур, високий рівень насильства та зростання мілітаризму.

Сексуальна експлуатація має на увазі використання сексу або сексуальних дій на гроші або за задоволення інших основних потреб, отримання необхідних засобів для виживання (секс за виживання), таких як харчові продукти, захист, наркотичні засоби. Більшість постраждалих від сексуальної експлуатації становлять жінки, і серед них деякі категорії можуть бути вразливішими, ніж інші. Сексуальне рабство, примусові чи ранні шлюби, примус до проституції та/або примусова вагітність – це приватні форми експлуатації, які зустрічаються головним чином у зонах збройного конфлікту чи постконфліктних зонах.

Сексуальні наруги над жінками й дівчатками та використання дітей як солдатів – це типові форми експлуатації, що мають місце в основному в умовах збройного конфлікту або в постконфліктному середовищі.

У наведених нижче таблицях (на основі таблиці, розробленої С. Пурдін)²⁶, описуються типи насильства на різних життєвих циклах (таблиця 1) і типи насильства на різних етапах конфлікту (таблиця 2).

Таблиця 1. Типи насильства на різних етапах життя особистості

До народження	Сексуально селективні аборти; побиття під час вагітності; вимушена вагітність;
Дитинство	Вбивство дітей жіночої статі; емоційна та фізична образа; диференційований доступ до їжі та до медичної допомоги;
Дівочтво	Заміжжя у дитячому віці; каліцтво статевих органів; сексуальне насильство, вчинене членами сім'ї та сторонніми; диференційований доступ до їжі, медичної допомоги та освіти;
Статеве дозрівання	Насильство під час залицяння; економічно вимушений секс (наприклад, як оплата за відвідування школи); сексуальні образи на робочому місці; зґвалтування; сексуальне домагання; вимушений шлюб; торгівля людьми;
Репродуктивний вік	Фізичне, психологічне та сексуальне насильство інтимними партнерами чоловічої статі та родичами; примушення партнером до вагітності; сексуальні образи робочому місці; сексуальне домагання; зґвалтування; образу вдів, включаючи відібрання майна та практику стерилізації;
Старість	Наруга над вдовами, включаючи відібрання майна; звинувачення у чаклунстві; фізичне та психологічне насильство, скоєне молодими членами сім'ї, диференційований доступ до їжі та медичної допомоги.

Таблиця 2. Типи насильства на різних етапах збройного конфлікту

Фаза	Типи насильства
Під час конфлікту, до збройних дій	Насильство, вчинене особами, наділеними владою; торгівля жінками; сексуальні злочини, зґвалтування, викрадення збройними членами сторін що конфліктують, включаючи служби безпеки; масове зґвалтування та вимушена вагітність
Під час збройних дій	Сексуальні напади, скоєні прикордонниками, військовими групами, захоплення з метою торгівлі людьми.
У країні, що надала притулок	Сексуальний напад, примус, домагання, скоєні особами, наділеними владою; сексуальне насильство у виховному закладі над відлученими дітьми; домашнє насильство; сексуальний напад у транзитних приміщеннях, під час збирання дров, виходу за водою тощо; секс заради виживання/вимушена проституція; сексуальна експлуатація осіб, які шукають законний статус у країні, що надала притулок або доступ до допомоги та ресурсів, відновлення небезпечних ритуалів.
При репатріації	Сексуальне насильство над жінками та дітьми, які були відокремлені від своїх сімей; сексуальне насильство, вчинене особами, наділеними владою; сексуальні напади, зґвалтування, які скоюють бандити, прикордонники, вимушена/насильницька репатріація.
При возз'єднанні із сім'єю	Сексуальне насильство як форма покарання; сексуальне домагання з метою упорядкування законного статусу; виняток із процесів прийняття рішень; відмова чи утруднений доступом до ресурсів, до права на індивідуальну документацію і право на відновлення/володіння власністю.

Служби безпеки й солдати, включаючи миротворців, найчастіше є втіленням граничної влади. Вони зазвичай озброєні та мають повноваження щодо забезпечення безпеки у місцевостях, що знаходяться під їх контролем. У деяких населених пунктах солдати можуть безкарно затримувати та/або заарештовувати людей. Найчастіше солдати або служби безпеки можуть диктувати свої власні права, залякувати чи відмовляти у правах місцевому населенню, ВПО та біженцям.

!!! Зверніть увагу

- Збройні групи можуть систематично застосовувати сексуальне насильство як військову тактику, спрямовуючи його проти конкретних категорій осіб, спонсоруючи його вчинення, щоб підтримати ширші стратегічні та ідеологічні цілі.
- Попри широке поширення сексуального насильства під час багатьох збройних конфліктів, воно часто залишається непоміченим. Почуття провини й сорому, страх перед помстою та табу, якими оточено це явище, – ось фактори, що заважають тим, хто пережив насильство, розповісти про свою долю. Тому реальні масштаби проблеми часто ховаються, і, отже, дуже важко отримати доступ до жертв і надати їм допомогу.

Сексуальне та гендерне насильство під час перебування у статусі біженця/ки

Під час збройного конфлікту соціальні структури зруйновані. Жінки й діти стикаються з додатковим ризиком зазнати сексуального та гендерного насильства при виході з місць боїв та пошуку притулку. Під час втечі члени сімей часто розкидані, при цьому діти відокремлені від своїх сімей, і жінки залишаються єдиними, хто несе відповідальність за захист та утримання сімей.

ЮНФПА, ЮНІСЕФ, Управління верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців провів аудит наданої допомоги для біженців у Молдові, який виявив такі **ризики гендерного насильства**:

- сексуальні посягання та домагання,
- торгівля людьми,
- насильства з боку інтимного партнера, а також
- сексуальна експлуатація та насильство.

Дане дослідження підтвердило, що ризики гендерного насильства збільшуються в контексті приватних осіб, які приймають та розміщують у себе біженців, індивідуальної приватної організації транспорту для біженців²⁷.

Приклади

Міжнародний центр “La Strada” у Молдові зареєстрував 4 випадки сімейного насильства та 2 випадки сексуального насильства, що надійшли від біженців з 24.02.22 по 25.09.2022. Ці випадки були перенаправлені до відповідних служб.

У Молдові ЮНФПА також надав набори для надання допомоги жертвам з'валтування лікарням у десяти районах, а також на прикордонному переході Паланка, та навчав медичних працівників наданню кризової психологічної допомоги жертвам сексуального насильства серед біженців.

!!! Зверніть увагу

- Зґвалтування та інші форми сексуального насильства, оскільки вони є серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права, спричиняють індивідуальну кримінальну відповідальність. Особи, винні у їх скоєнні, підлягають судовому переслідуванню. Усі держави зобов'язані оголосити ці порушення злочинами згідно зі своїм національним законодавством, вести розслідування у разі будь-яких заяв про сексуальне насильство та переслідувати в судовому порядку винних у ньому осіб.
- Для припинення сексуального насильства в умовах конфлікту жінки повинні мати місце за столом переговорів під час вирішення конфліктів.
- Превентивна боротьба із сексуальним і гендерним насильством містить в собі дії великої кількості учасників/ниць, більшість з яких представляють одну з ключових областей: охорона здоров'я, психосоціальна сфера, безпека, захист прав і правосуддя.

Приклад

На Дніпропетровщині організували заняття зі створення ляльки. На ці заняття запрошуються хлопчики й дівчатка та їхні батьки. Через символи та створення «ляльки» ми допомагаємо як хлопчику, так і дівчинці зрозуміти народження дитини, як її сповивати, як прикрашати, ми вчимося говорити та створювати образ особи, яка народиться. Я побачила, що ці уроки сприяють профілактиці насильства. На ці заняття ми запрошуємо батьків, у нас бували тати та мами з дітьми. Але тати більше соромляться приходити, вони вже вдруге не приходять, хоча на перших заняттях вони з турботою створюють ляльки, обережно і з трепетом сповивають, прикрашають. Ці заняття показали, що вони важливі у розумінні доброти й турботи для запобігання насильству і роботи з агресорами.

Досвід роботи проєкту «Комплексна гуманітарна допомога постраждалим ВПО та найбільш уразливим категоріям населення в

Україні», реалізованим Hilfswerk International (Австрія) у партнерстві з громадською організацією «СТАН» в Івано-Франківську, Україні. Фінансується Австрійською агенцією розвитку

!!! ВИСНОВОК

Усі національні та міжнародні організації, що працюють у сфері надання гуманітарної допомоги при збройних конфліктах, зобов'язані захищати постраждалих від кризи, у тому числі захищати їх від ГН. З цією метою необхідно проводити навчання підлітків, вчителів, представників/ниць місцевої влади, організацій та волонтерів/рок про ГН, надати всім списки організацій та структур з контактами та адресами, що працюють у цій сфері. Також важливо навчити розбиратися у процесі перенаправлення постраждалих від ГН у країні, де відбувається збройний конфлікт.

Рекомендації для організацій під час роботи з постраждалими від насильства

Розглядаючи скарги про сексуальну експлуатацію та насильство в період збройних конфліктів, необхідно:

- Реагувати спокійно та неупереджено.
- Уникати зайвих питань і не намагатися бути слідчим. Дозволити уповноваженій особі (слідчій – експертці) провести опитування.
- Запевнити особу, яка заявила скаргу, у щирій зацікавленості у питанні та готовності допомогти.
- Забезпечувати ефективність механізмів подання скарг та оперативне доведення скарг до відповідних відповідальних осіб.
- Дотримуватись конфіденційності щодо всіх повідомлень про акти сексуальної експлуатації та насильства.

- Розглянути питання видалення ймовірного порушника з оточення осіб, які заявили скарги.
- Пам'ятати про те, що до будь-якої особи, що звернулася до вас, необхідно ставитись з повагою та гідністю, незалежно від вашої оцінки благонадійності заяв такої особи.
- Ніколи не спотворювати докази.
- Забезпечувати фізичну безпеку потерпілим насильство / особам, а також їхнім сім'ям.
- Дотримуватися конфіденційності щодо потерпілої від насильства та їхніх сімей.

У додатку № 2 та 3 надано списки послуг для біженців/ок та переселенців/ок на території Республіки Молдова та в Україні

!!! ВИСНОВОК

Використання зґвалтування як тактику війни має припинятися. Усі держави повинні активізувати зусилля щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у цьому жохливому злочині, та надавати жертвам необхідну підтримку. Скоординовані та узгоджені дії на міжнародному та національному рівнях допомагають успішно боротися із сексуальним насильством в умовах збройних конфліктів.

Глава 3. Робота різних структур в Україні та Молдові з біженцями/ками та внутрішньо переміщеними особами (ВПО) в умовах збройного конфлікту

3.1. Інструменти визначення гендерних потреб

Коли розпочалося збройне вторгнення Росії з 24 лютого 2022 р. усі міжнародні організації, які працюють у гуманітарному реагуванні, у короткий час відреагували допомогою, послугами та почали працювати з урядами різних країн, громадськими організаціями та волонтерами для підтримки населення України.

У цьому розділі викладається досвід різних організацій, у яких ми брали інтерв'ю, які працюють на території Республіки Молдова та України з перших днів військової агресії проти України.

Контрольний опитувальник / список питань потреб ВПО та біженців/ок у гендерному розрізі (таблиця 3)²⁸. Індикатори, подані в таблиці, мають загальний характер і можуть бути адаптовані в конкретному контексті та в рамках надання конкретних послуг.

Таблиця 3. Контрольний опитувальник / список питань потреб ВПО та біженців у гендерному розрізі

Послуги/сектор	Основні позиції опитувальника	Та к	Ні	Комен- тарі
Притулок / Шелтер / Центр тимчасового розміщення	<ul style="list-style-type: none"> - приватні спальні зони; - розподіл житлових приміщень; - наявність надійних дверних замків; - чи були місця виділені для однієї, чи для кількох сімей; - кількість людей, заселених у центрі (співвідношення люди – койкомісце); - жінки-охоронці; - чи є доступ до об'єктів та служб підтримки; - чи є механізми подання скарг та повідомлень про випадки ГН; - відсоток тих, хто пережив ГН, які отримують доступ до різних видів послуг та повідомляють про задоволеність / незадоволеність наданої допомоги 			
Харчування	<ul style="list-style-type: none"> - чи безпечні маршрути до пунктів роздачі; - чи доступні й безпечні місця розташування пунктів роздачі харчування, чи безпечний і відповідний час роздачі; - чи було проведено та чи доступне навчання з гендерних питань / ГН для споживачів 			

	<p>харчування, які взаємодіють з бенефіціарами;</p> <ul style="list-style-type: none"> - відсоток ж/ч, які звертаються по послуги харчування та повідомляють про задоволеність/незадоволеність допомогою 			
Охорона здоров'я	<ul style="list-style-type: none"> - наявність специфічних послуг (мамолога, гінеколога, андролога) у притулку та громадах; - наявність жінок-охоронців у медичних закладах; - чи безпечний доступ до установ, чи безпечні маршрути до установ; - чи пройшли медичні працівники навчання з питань ГН; - наявність та використання шляхів направлення до фахівців з питань ГН/СГН; - відсоток тих, хто пережив ГН, які звертаються по різні види медичних послуг та повідомляють про задоволеність/незадоволеність цією допомогою. 			
Освіта	<ul style="list-style-type: none"> - чи є захисні огорожі та стіни навколо шкіл, бомбосховища; - чи безпечні маршрути до шкіл; - чи є окремі туалети для чоловіків/хлопчиків та жінок/дівчаток; 			

	<ul style="list-style-type: none"> - чи доступні школи (безпека та інклюзивність); - чи є санітарно-гігієнічне приладдя; - чи є поділ туалетів для хлопчиків/чоловіків та дівчаток/жінок з чітким маркуванням (м/ж); - чи було проведено навчання вчителів та учнів з питань ГН; - співвідношення чоловіків і жінок серед вчителів та учнів; - чи існує механізм перенаправлення випадків ГН; - зарахування та відвідуваність дівчаток у школах; - чи забезпечено безпечне транспортування постраждалих від ГН, за потреби тощо; - чи є механізми зворотного зв'язку для подання скарг та повідомлення про випадки ГН; 			
<p>Вода, санітарія та гігієна (ВСГ)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - чи є належне висвітлення навколо приміщень ВСГ; - чи є ризики для жінок та дівчат при доступі до ВСГ; - співвідношення чоловіків та жінок у комітетах притулків з ВСГ; - свідчення того, що голоси жінок були почуті у комітетах з ВСГ (облік їхніх пропозицій); - чи забезпечена безпека туалетів (замки на вбиральні); 			

	<ul style="list-style-type: none"> - чи є поділ туалетів для чоловіків та жінок з чітким маркуванням (м/ж); - чи є ризики доступу та підглядання; - чи проводиться консультування жінок та дівчат з питань ВСГ; - чи є безпечний доступ на об'єкти ВСГ для жінок та дівчаток; - відсоток біженців та ВПО (у розбивці за статтю, віком, обмеженими можливостями), які користуються послугами ВСГ у притулку. 			
--	--	--	--	--

3.2 Гендерні аспекти роботи з біженцями/ками, ВПО з України в Республіці Молдова

З 24 лютого 2022 року, коли Росія вторглася в Україну, населення України було вимушене через обставини покинути країну. Масовий потік біженців, що рятуються від війни, випробував весь континент і особливо сусідні країни. Республіка Молдова, мабуть, взяла на себе найважче завдання. У період з 24 лютого 2022 року до 12 лютого 2023 року кордон Республіки Молдова перетнули близько 800 000 біженців²⁹.

Понад шістдесят відсотків українських біженців у Республіці Молдова становлять жінки, а 50 відсотків – діти, що робить їх значною групою, яка потребує захисту від насильства та торгівлі людьми.

У Республіці Молдова, «ООН Жінки» / UNWomen та інші відповідні агентства ООН, координують робочу групу з гендерних питань, що стосуються українських біженців, членами якої є й відповідні національні органи влади та НУО.

ЮНФПА/UNFPA та Управління верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців/UNHCR координують Робочу групу з гендерного насильства.

МОМ/ІОМ, відповідно, очолює Робочу групу щодо запобігання торгівлі людьми у потоках біженців.

Дані робочі групи зустрічаються регулярно та обговорюють спільно проблеми, з якими зустрічаються біженці, планують мобілізацію ресурсів для запобігання гендерному насильству, торгівлі людьми та методи протидії цим феноменам, використовуючи наявні стандартні операційні процедури в національному контексті. Також ці групи проводять кампанії з підвищення обізнаності біженців щодо механізмів допомоги, спеціалізованих послуг і компетентні органи, куди можна

звернутися жертвам. Серед інших заходів можна відзначити: тренінги для співробітників поліції, прикордонників, соціальних працівників, постачальників медичних послуг та волонтерів; публікація інформаційних ресурсів для біженців, підтримка web-порталу www.dopomoga.gov.md тощо.

Також, агентства ООН консолідували низку неурядових організацій у наданні допомоги та моніторингу ризиків гендерного насильства / СЕН та надання психосоціальних та юридичних послуг жінкам-біженкам.

Республіка Молдова ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок та насильства в сім'ї, яка набула чинності 1 травня 2022 року. Глава VII Конвенції «Міграція та притулок» рекомендує країнам надати статус проживання жінкам, які стали жертвами насильства, приймати та розглядати заяви про надання притулку за гендерною ознакою та не застосовувати депортацію в цих випадках.

Зараз Рада Європи здійснює проєкт підтримки реалізації Стамбульської конвенції в Республіці Молдова. Проєкт надає допомогу та підтримку владі Молдови у реалізації Стамбульської конвенції. Заплановані заходи проєкту були адаптовані з урахуванням потреб жінок та дівчаток з України, які залишилися на тривале проживання у Республіці Молдова³⁰.

Відповідний проєкт Ради Європи також запроваджується і в Україні, в рамках якого розробляється керівництво та навчання з урахуванням гендерних аспектів психологів, співробітників гарячих ліній та соціальних працівників, щоб краще виявляти та реагувати на травми війни серед біженців. Крім того, відповідні матеріали Ради Європи з гендерних питань та міграції наразі перекладаються румунською мовою для підтримки молдавської влади в роботі з біженцями з України.

Що стосується охорони сексуального та репродуктивного здоров'я, угода між ЮНФПА та Національною медичною страховою компанією

Молдови гарантує, що біженці з України можуть безплатно користуватися послугами з охорони сексуального та репродуктивного здоров'я, у тому числі допологовий та післяпологовий догляд, розродження та лікування інфекцій, що передаються статевим шляхом.

Міністерство праці та соціального захисту регулює створення центрів розміщення для біженців, та розроблено такі документи:

- a. Положення про організацію та роботу Тимчасового Центру розміщення біженців;
- b. Правила комплектування штатів та витрат Центрів тимчасового розміщення біженців;
- c. Механізм фінансування центрів тимчасового розміщення біженців.

З метою реалізації Положення про створення механізму міжсекторного співробітництва з ідентифікації, допомоги та моніторингу дітей із групи ризику, які прибувають з території України без супроводу, розроблено Міністерством праці й соціального захисту та Міністерством внутрішніх справ, і затверджено Комісією з надзвичайних ситуацій Республіки Молдова 14.04.2022 р., були призначені відповідальні особи з територіальної соціальної структури, які приймають дітей від представників прикордонної поліції протягом 24 годин 7 днів на тиждень, з метою визначення оптимальної форми їхнього захисту.

При цьому було затверджено:

- a. Спільний наказ Міністра праці й соціального захисту та Міністра внутрішніх справ N 34/169 від 22.04.2022 про деякі заходи реалізації Положення про Комісію з надзвичайних ситуацій Республіка Молдова, за допомогою якої було прийнято модель Закону про авторизацію перетину державного кордону Республіки Молдова про направлення виїзду дітей без супроводу чи у супроводі неуповноваженої супроводжувальної особи;

- b. Наказ Міністра праці та соціального захисту №. 36 від 5 травня 2022 р., яким було затверджено зразок Закону про оперативну оцінку найкращих інтересів дитини групи ризику, що прибула з території України в період декларування стану війни в Україні, розміщені на сайті Міністерства (www.social.gov.md)

Важливо наголосити, що на основі раніше зазначених документів призначено відповідальних осіб від територіальних органів опіки та прикордонної поліції, які забезпечують реєстрацію, обробку та надання необхідного захисту.

За останній період, на основі накопиченого досвіду роботи з біженцями та ВПО, було розроблено Інструкцію Міністерства Освіти та Досліджень про зарахування українських дітей до молдавських шкіл від 04.09.2023³¹, спростивши це питання та розширивши можливості вибору в даній сфері.

Рішенням nr.80 від 04.09.2023, ухваленим Комісією з надзвичайних ситуацій (CES), спрощено процедури документування проживання в Республіці Молдова з метою отримання тимчасового захисту (ТЗ)³².

На платформі Групи з гендерних питань, очолюваної UNWomen та UNHCR і Платформою за Гендерну рівність, було прийнято рішення проводити додаткові дослідження та аналізи з гендерної точки зору. Це рішення було викликане необхідністю збору статистичних даних у розбивці за статтю та знання проблем, з якими стикаються жінки в процесі пересування, і якої допомоги вони потребують.

У цьому контексті було здійснено:

1. Розроблено Інформаційний лист «Профіль біженців з гендерної точки зору» у тісній співпраці з Прикордонною поліцією Республіки Молдова.

<https://moldova.unwomen.org/ro/digital-library/publications/2022/03/profilul-refugiatorilor-din-perspectiva-de-gen-republica-moldova>

2. Дослідження про переміщення біженців з України та громадян третіх країн за підтримки Міжнародною організацією з міграції (МОМ) у партнерстві зі структурою UNWomen (лютий – березень; березень – квітень 2022 р.).

<https://moldova.unwomen.org/ro/digital-library/publications/2022/03/sondaj-cu-privire-la-stramutarea-personeloner-fugiate-din-ukraine>

<https://moldova.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/05/displacement-survey-overview-ukrainian-refugees-and-trait-country-nationals>

3. Короткий аналіз впливу кризи в Україні через гендерну оптику: Республіка Молдова.

<https://moldova.unwomen.org/ro/digital-library/publications/2022/08/o-scurta-analiza-a-impactului-de-gen-in-criza-din-ukraina-republica-moldova>

4. Контрольний список для включення гендерного аспекту у підготовку національної відповіді на кризу біженців у Молдові.

<https://moldova.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/07/gender-mainstreaming-checklists-to-inform-refugee-response-in-moldova> та інші публікації³³.

У рамках платформи Групи боротьби з гендерним насильством, координованої UNFPA та UNHCR, створеної для запобігання та припинення випадків гендерного насильства серед потоку мігрантів з України, зниження ризиків та консолідованого міжвідомчого реагування, координування секторальних заходів у контексті гуманітарної діяльності, були узгоджені та проведені такі основні заходи у партнерстві з державними структурами:

- створені “Mobile Orange Safe Space”: мобільні групи у шести районах країни надають психосоціальну підтримку біженцям/кам, інформують про наявні послуги та напрямки з питань гендерного насильства й сексуального та репродуктивного здоров'я; сприяють діалогу біженців та місцевого управління (UNFPA)³⁴;

- перекладено та поширено румунською та російською мовами кишенькове керівництво UNHCR про те, як особи, які надають підтримку, можуть допомогти жертвам гендерного насильства;
- молоді волонтери з Молдови зміцнили свої навички роботи з молодими біженцями, ефективно спілкування в кризових ситуаціях, та ознайомилися з аспектами запобігання гендерному насильству;
- UNFPA у партнерстві з Урядом та Національною Радою Молоді з Молдови запусив програму для молодих громадян України та молоді «Знай країну, яка тебе приймає!»³⁵, спрямовану на зміцнення соціальної згуртованості та солідарності між молоддю різних національностей. Програма включає шість молодіжних турів по країні, відвідування різних регіонів країни та знайомство з мовою та культурою;
- аудит безпеки при гендерному насильстві був проведений по всьому маршруту в'їзду біженців та по процесу надання допомоги з метою виявлення основних ризиків, пов'язаних із гендерним насильством, та надання рекомендацій для різних секторів та установ, що беруть участь у цьому процесі. Аудит безпеки показав, що ризики гендерного насильства вищі у контексті приватного/приймального житла, приватних домовленостей про транспорт та засоби приймання та транзиту, центри розміщення біженців³⁶.

UN Women, UNHCR, WHO, IOM сприяли зміцненню знань фахівців НУО, державних структур, міжнародних організацій з питань впровадження гендерного виміру в гуманітарну діяльність, питань запобігання та припинення гендерного та сексуального насильства.

У рамках проєкту «Екстрена допомога та захист внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок конфлікту в Україні, а також українських біженців у Молдові» було розроблено спеціальні посібники для команди фахівців з надання психологічної допомоги

біженцям та спеціальні пам'ятки щодо запобігання насильству та трафіку людьми, які були поширені серед бенефіціарів разом із комплектами жіночої гідності (women dignity kits) (Gender-Centru / "Mostenitorii" / "STAN" / Hilfswerk International / ADA).

Дії, зазначені вище, привели до певних успіхів.

Приклади вирішення проблем біженок у Молдові

«До Молдови приїхала зовсім розчавлена, злякана, що буде з нами. Але завдяки отриманій допомозі від місцевих людей та фахівців Гендер-Центру, зараз почуваюся комфортно, впевненіше, отримала можливість продовжити саморозвиток».

(Марина, 36 років, приїхала з Миколаєва, проживає у Нових Аненах, Молдова, інтерв'ю 07.08.2023, інтерв'ю реалізувала Дойна, Гендер-Центр)

«Війна радикально змінила наше життя. Я, коли втекла до Молдови з дітьми, стала і мамою, і батьком для своїх дітей, захисницею та здобувачем. Це ще більше загартувало мене – не можна розслаблятися. Потрібно жити далі! Думаю, як будувати далі наше життя у Молдові».

(Тетяна, 34 роки, приїхала з Харкова, проживає у м. Кишиневу, Молдова, інтерв'ю 05.04.2023, інтерв'ю реалізувала Дар'я, Гендер-Центр)

«Молдова мене мотивує, дає можливість проявляти себе та допомагати іншим. Участь в Академії жіночого лідерства відкрила нові можливості – планую проєкт для нашої спільноти біженок. Дякую за підтримку та допомогу!»

(Ірина, 34 роки, приїхала з Одеси, проживає у м. Бельці, Молдова, 2022, інтерв'ю реалізувала Наталія, Гендер-Центр)

Рада, 41-річна жінка ромської національності, мати 5 дітей, бенефіціар центру Попяска в районі Штефан-Воде, була членом великої родини в Україні, мешкала у будинку зі своїми батьками, родиною сестри та її власною родиною. Коли почалася війна, її батьки наполягли на тому, щоб виїхати з країни, щоб урятувати дітей. Рада у центрі стала займатися з дітьми, брати участь у громадській діяльності. Вона

розповідає, як у її сім'ї треба було займатися господарством, вона навчилася працювати по господарству, підпорядковуватись батькові, потім чоловікові. Батько сказав, що школа їй не потрібна, що жінка має сидіти вдома, народжувати дітей та піклуватися про чоловіка. Вперше вона освоює літери, вчиться читати та підвищує впевненість у собі. 10 місяців життя у Молдові стають новим кроком у житті. (Gender-Centru / "Mostenitorii" / "STAN" / Hilfswerk International / ADA) Зазначені випадки, коли біженці приїжджали із завищеними очікуваннями: вимоги особливих ліків, безплатних послуг (у тому числі не пов'язаних із гуманітарною ситуацією), покращених умов проживання тощо. Часто виникало питання про те, що Молдова отримує на біженців гроші, але вони до них не доходять...

Все це підтверджує той факт, що Республіка Молдова виявилася не готовою (як і інші країни) до гуманітарної кризи. Потрібна була жорстка мобілізація всіх ресурсів (людських і матеріальних). Багато речей та ситуації довелося вирішувати на ходу.

Рекомендації:

- Найважливішою умовою успішних гуманітарних дій є встановлення партнерства між організаціями громадянського суспільства, місцевою держадміністрацією, центральною владою та міжнародними партнерами.
- Важливо забезпечити суворий чіткий координаційний механізм взаємодії всіх гуманітарних акторів для забезпечення координації дій та ресурсів, моніторингу та оцінки реальної ситуації та стану справ із залученням представників біженців/біженок.

Наприклад, «ООН Жінки» / UNWomen та Платформа за гендерну рівність координують робочу групу з гендерних питань, що стосуються українських біженців, членами якої є й відповідні національні органи влади та НУО. Група розглядає всі

питання, пов'язані з впровадженням/дотриманням гендерних підходів у всі гуманітарні дії; проводить гендерний моніторинг³⁷.

- Для успішних гуманітарних дій важливо створювати та навчати команду фахівців, яку необхідно підготувати до розуміння та навичок взаємодії як з жінками/дівчатами, так і з чоловіками/хлопчиками у кризових ситуаціях, які вміють працювати без стереотипів, стигми та дискримінації, з урахуванням різних культурних та релігійних аспектів

Наприклад, представники ромської національності наполягали мешкати всі разом – великими комунами. Біженці вірменської та азербайджанської національності вимагали заселяти їх окремо.

- Необхідні програми, які сприятимуть налагодженню відносин між біженцями/біженками та місцевим населенням, розвитку волонтерів з обох сторін, які допомагатимуть з налагодженням діалогу та координацією.

Наприклад, біженки з України надають взаємну підтримку через програму волонтерства ООН ОН³⁸.

!!! Зверніть увагу

Для сімей біженців/біженок, які розташувалися у сільській місцевості, найчастіше адаптація проходила легше. По-перше, люди в таких спільнотах проживають компактніше, більшість знають один одного, допомагають один одному. Особливо швидко взаємодіяли діти, які у спільних іграх легше спілкувалися, встановлювали контакти, допомагаючи дорослим долати бар'єри, ближче познайомитись.

У місцевих громадах особливою популярністю користувалися фестивалі народної пісні, народної кухні, народної творчості, майстер-класи з кулінарії тощо, за участю біженців/біженок та місцевого населення.

Для надання адресної допомоги біженцям/біженкам, особливо у вразливих ситуаціях, у тому числі жертвам, що вижили від гендерного насильства, рекомендується організація мобільних груп фахівців, які готові у будь-який момент виїхати на виклик, а також періодично відвідувати місцеві спільноти

Приклад

У рамках проєкту «Екстрена допомога та захист внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок конфлікту в Україні, а також українських біженців у Молдові», партнери створили та навчили три регіональні команди фахівців з надання психосоціальної та освітньої допомоги біженцям з України, які проживають у 15 центрах тимчасового проживання біженців. Дані команди протягом року надають професійні послуги, працюють із бенефіціарами, направляють за необхідності до спеціалістів служб із населених пунктів. (Gender-Centru / “Mostenitorii” / “STAN” / Hilfswerk International / ADA)

З огляду на те, що внаслідок кризи, спричиненої війною, вразливість жінок значно зросла, важливо проводити гендерний аналіз потреб. Життєво важливо надавати допомогу жінкам-біженкам, але також і жінкам у громадах, що приймають: психологічні послуги, соціальну допомогу, професійну підготовку, допомогу у працевлаштуванні.

З огляду на особливу важливість комунікації під час гуманітарних ситуацій, необхідно забезпечити їх телефонами/картками. Наприклад, кілька кампаній з надання послуг мобільного зв'язку організували безплатне забезпечення біженців/біженок мобільними телефонами / картками.

Особливу увагу слід приділити питанням запобігання гендерному насильству, зокрема сексуальному. Рекомендується з великою відповідальністю доносити інформацію про види сексуальних злочинів у період кризових ситуацій, щоб чоловіки також не боялися і не соромилися, якщо стали жертвами / вижили в таких ситуаціях, не брали на себе провину за це.

Під час індивідуального консультування деякі жінки визнали, що зазнали сексуального насильства з боку озброєних осіб, коли намагалися втекти від війни. Серед ґвалтівників відзначали й росіян, і українців, і представників іншої національності. Але ті, хто вижив,

категорично відмовлялися фіксувати ці випадки офіційно. Вони боялися стигми, але частіше казали, що ніхто не притягне до відповідальності військових – «вони герої, захисники», «хто нам повірить?». Це дуже складні ситуації, але нічого не виправдовує сексуальне насильство. У ґвалтівників немає національності, немає релігії³⁹...

!!! Зверніть увагу

З метою запобігання можливим розбіжностям між біженцями/біженками та місцевим населенням, необхідно інформувати обидві сторони про наявні послуги, соціальну допомогу, грошові компенсації (витрати та доходи приймальних сімей). Забезпечити транспарентність програм та ресурсів, їх фокус на вразливі групи. Враховуючи специфіку фізіологічних потреб жінок/дівчаток, включити гігієнічне приладдя для жінок до пакетів допомоги.

Важливо пам'ятати та інформувати всіх про види гуманітарної допомоги (медична допомога за життєвими показниками, екстрені випадки, соціальний захист, забезпечення харчуванням та безпечним житлом тощо) з метою запобігання будь-яким очікуванням та вимогам

послуг, що не входять до списку гуманітарної допомоги (Такі як косметичні послуги, окремі квартири, техніка тощо).

Не розглядайте біженок лише як постраждалих, тому що це прямий шлях до зниження самооцінки та депресивних проявів. Важливо залучати жінок до всіх заходів і консультаційних процесів, підкреслювати сильні сторони та неоціненний досвід жінок у повсякденному житті й не тільки. Жінки – активні дійові особи змін. Розвивайте програми підприємництва, економічного розвитку, які створюють умови для економічної безпеки біженок та місцевих жінок.

Пам'ятайте!!!

Ми відповідаємо за тих, хто чекає від нас допомогу та підтримку!

Куди звернутися по допомогу

- Гаряча лінія для жертв насильства – 0800 880 08
- Безплатна юридична консультація для жертв насильства – 0800 800 00
- Телефон довіри для жінок та дівчат +373 22 24 0624
- Підтримка поліції – 112
- Список послуг для ВПО на території Республіки Молдова у додатку № 2

3.3 Гендерні аспекти роботи з внутрішньо переміщеними особами та місцевим населенням в Україні

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, що розпочалося у лютому 2022 р., місцеве населення всіх областей України мало різний статус: внутрішньо переміщені особи, які шукали притулку в інших регіонах країни та виїжджали до інших країн; ті, хто залишився пережити війну вдома; ті, хто репрезентує територіальні оборонні органи; службовці у збройних силах України; які потрапили під окупацію; які повернулися на звільнені території та інші. Все населення України постраждало від війни й водночас показало, наскільки важливо і як можна за короткий час спланувати, зібрати, знайти, привезти допомогу, нагодувати, дати притулок, створити та перебудувати, одягнути тих, хто з першого дня постраждав від війни.

Державні структури, обласні органи влади, органи місцевого самоврядування, представники/ниці бізнесу та громадських організацій, приватні особи, міжнародні організації, населення різних країн світу, всі без винятку в Україні почали формувати систему гуманітарного реагування на ситуацію, що склалася в Україні та за її межами. Чоловіки та жінки на рівних, незалежно від місця проживання та віку, об'єднували зусилля для надання гуманітарної допомоги постраждалим у різних місцях України та за її межами. Водночас більшість запитів про допомогу для дітей, родичів, сусідів, знайомих були від жінок, які розуміли, що потрібно починати допомагати нужденним.

Незалежно від місця проживання, категорію ВПО в основному складають жінки різного віку й соціального стану та діти. Багато хто з них вперше виїжджав за межі своєї області чи країни. Від цього у багатьох також був страх, недовіра, бажання думати про хороше, надія та інші почуття, які іноді змінювалися від отримання новин чи розмови з друзями або родичами. На звільнених територіях також залишилися здебільшого жінки та чоловіки старшого віку, серед них люди з інвалідністю, які не схотіли чи не змогли виїхати. Деякі люди перебували у підвалах або жили у своїх будинках, не маючи можливості вийти чи виїхати.

Симбіоз взаємовідносин між владою різного рівня та громадськими організаціями, які створювали соціальні послуги для різних груп населення, волонтерськими групами при співпраці з міжнародними агентствами, допоміг створити реальний механізм допомоги всім, хто її потребував. З початку війни на всіх шляхах переміщення населення національні агенції, структури різного рівня спільно з місцевим населенням, волонтерськими групами, громадськими організаціями та міжнародними організаціями створювали притулки, центри харчування, роздачу гуманітарної допомоги, забезпечували безплатні перевезення для тих, хто вирішив виїхати з небезпечних територій, і де тільки можна враховували гендерні аспекти жінок та чоловіків.

Приклади досвіду роботи з різних напрямів гуманітарного реагування

Допомога вагітним жінкам. «Багато машин стояло на дорозі з міста Херсон до міста Миколаїв. Російська армія поставила скрізь блокпости, а всі дороги без блокпостів замінували. Виїхати було неможливо, біженці спали й жили просто на дорогах у машинах. Вагітні жінки підійшли до керівництва блокпоста і попросили їх пропустити до Миколаївської області до найближчого пологового будинку. Їм відмовили, відповівши, що вони можуть і тут народжувати. Одна з жінок раніше була на акціях жіночих організацій, і вона залишила телефони організаторок заходів. Вона допомогла жінкам зв'язатися з однією зі структур Міністерства соціальної

політики України, і їм дали інструкції, як виїхати на територію Запорізької області. Потрапивши на територію цієї області, всім вагітним жінкам було надано медичну допомогу».

Валентина, представниця громадської організації «Скадовський актив», 2022

Допомога дітям, які мають цукровий діабет: У Запорізькій області громадська організація «Українське жіноцтво»⁴⁰ з першого дня війни почали допомагати мамам, у яких діти живуть із цукровим діабетом. Представниці організації закупували ліки, тести, передавали їх сім'ям із дітьми, та згодом послуги допомоги розширилися до дитячого харчування та гігієнічних продуктів. Волонтери вже знали, що саме ця організація цілеспрямовано надає допомогу сім'ям із дітьми та передавали їм необхідні товари. Паралельно з послугами для дітей вони почали проводити першу психологічну допомогу батькам. Згодом організація направила всіх своїх представниць навчатися психологічних аспектів роботи під час кризових ситуацій.

Допомога національним меншинам. Закарпатський обласний благодійний фонд «Благо»⁴¹ працює з ромськими групами по всій території України. З 1 березня 2022 року вони відкрили перший в Україні притулок для сімей національності рому з усіх областей України. Від 50 осіб та пізніше вже до 150 осіб могли проживати у притулку. За весь час роботи притулку понад 2500 осіб отримали безплатне житло, харчування, гігієну, психологічну та юридичну допомогу. Також послугами притулку користуються інші національності: українці, греки, азербайджанці, турки, грузини та інші.

Гінекологічна допомога. Три мобільні гінекологічні клініки, передані феміністською Асоціацією Lugiāi (Литва) для надання медичної допомоги у Львівську, Волинську та Херсонську області, дозволили за рік роботи оглянути та проконсультувати понад 11 тисяч жінок із віддалених сіл цих областей. Паралельно були організовані й виїзні зустрічі сільських дітей із психологами, заходи щодо протидії сексуальному насильству.

Протидія торгівлі людьми. Наша організація допомагає із запобіганням та надає допомогу постраждалим від різних форм сучасного рабства (торгівлі людьми). Сьогодні портрет людей, які потрапляють у рабство у зв'язку з війною, також змінюється. Ми відстежуємо нові виклики у цій сфері. Наприклад, ветерани з інвалідністю також можуть постраждати від торгівлі людьми. Також існують ризики потрапити до реабілітаційних

центрів для ветеранів, де вони можуть стикатися з порушенням своїх прав, таких як відсутність реабілітації та лікування, позбавлення телефонів, документів, соціальних виплат, примус до різних видів роботи. Співпраця нашої організації з різними притулками та центрами компактного поселення ветеранів допомагає надати мешканцям цих структур інформацію про ризики сучасного рабства.

Ігор Трідуб, керівник громадської організації «Чистий Аркуш», Івано-Франківська область, Україна, 2023. Співпраця проєкту реалізується Hilfswerk International у партнерстві з АТ “Mostenitorii”, АТ Gender-Centru та організацією «СТАН» з України, при фінансуванні Австрійського агентства розвитку (ADA), коштом Австрійського співробітництва з метою розвитку (ADC), та фонду Nachbar in Not.

Матеріали зібрані Еллою Ламах представницею громадської організації «Центр Розвитку демократії», Україна

Гендерні питання у притулках, центрах допомоги з проживанням

Притулки для ВПО в Україні відкривалися здебільшого у школах, дитячих садках, будинках творчості. Ці приміщення не були готові до поселення великої кількості людей. Психологічний стан людей у притулках та центрах допомоги та побутові умови відразу позначалися на стані жінок, чоловіків та дітей. У багатьох школах і садках, не маючи маленьких окремих приміщень для проживання, селили всіх разом. Іноді в одному великому актовому чи спортивному залі могли розміщуватись на матрацах чоловіки з алко- або наркозалежностями, після місць позбавлення волі, жінки різного віку з дітьми. Були випадки, коли в приміщенні з більш ніж 50 людьми міг бути один туалет і одна духова.

Спочатку не було пральних машин та іншого побутового приладдя у всіх приміщеннях, де розселяли людей, що створювало додаткові труднощі у спільному проживанні, особливо для жінок. Готували переважно жінки, тоді як чоловіки сиділи на лавочках та обговорювали новини чи свої життєві плани.

Багато директорів структур, де розміщували ВПО, починали відокремлювати приміщення для чоловіків і жінок, для сімейних пар, будувати більше туалетів та ванних кімнат.

Питання зайнятості також позначалося на житті в притулках та центрах допомоги. Жінки здебільшого мали подвійне навантаження: опіка за членами сім'ї, прибирання, пошук роботи чи робота онлайн. ВПО – жінки та чоловіки – сприймали такий стан речей як належне, жінки погоджувалися з тим, що вони головні в опіці за членами сім'ї, прибиранням, приготуванням їжі та пошуком роботи, чоловіки різного віку рідко пропонували свої послуги з допомоги опіки та господарства, але погоджувалися робити ремонти, якщо це потрібно.

«Я мешкала сама, мені 82 роки, втомилася їздити та боялася залишати свій будинок. Але я побачила, що мене підтримують під час переїзду. Нас перевозили та годували безплатно, розміщували у притулках, питали, чим допомогти, навіть на вокзалах були волонтери, які допомагали переносити наші речі. Я не вірила, що у своєму віці можу переїжджати».

Стеценко Катерина, яка пережила переїзд з окупованої Херсонської області до Запорізької й потім до притулку Львівської області, 2022

!!! Зверніть увагу

Комунікація чи наявність інформації має дуже важливе значення у світі. Багато жінок і чоловіків не можуть повноцінно працювати, підтримувати стосунки в колективі, якщо вони не мають інформації від своїх родичів чи друзів про їхню безпеку. Особливо це впливає на психологічний стан населення, у багатьох з них родичі виїхали, в зоні воєнних дій, і іноді вони в пригніченому стані можуть бути, постійно чекаючи інформації про близьких або членів сім'ї.

«На звільнених територіях перебуває більше жінок, особливо старшого віку, вони не мають знань про сучасні підходи до інтернет-технологій, більшість з них мають стару техніку та телефони. Не маючи та не володіючи сучасними способами комунікації, вони не можуть пройти навчання про складові безпеки та втрачають можливість повноцінно спілкуватися, знайти роботу».

Інтерв'ю провела Елла Ламах, представниця громадської організації «Центр Розвитку демократії», Україна, 2022-2023

Робота з місцевим населенням на звільнених від окупації територіях, досвід України

На звільнених територіях усі без винятку – постраждали, це як жінки, так і чоловіки, дівчатка й хлопчики. Багато жінок різного віку готові розповісти про свої проблеми лише жінкам, а чоловіки – лише чоловікам, і такі ризики мають бути враховані під час планування гуманітарних місій. На звільнену територію разом із військовими повинні входити фахівці, які мають знання та вміння працювати з постраждалими від насильства та травм.

Конфлікти побутового характеру можуть виникати між населенням, яке пережило окупацію, і тими, хто повернувся до своїх будинків вже на звільнену територію. Гендерні особливості конфлікту також треба вивчати та розуміти. В основному виїжджали жінки та діти, вони можуть повернутися й зіткнутися з докорами та недоброзичливим до них ставленням. Це може викликати дискримінацію, насильство та стигму. Потрібно привозити фахівців не з цієї спільноти, для тривалого проживання на цих територіях, навчених конфліктології та способів їх вирішення. Місцеві фахівці можуть приймати одну чи іншу сторону конфлікту не усвідомлено, їх треба навчати працювати на таких територіях.

!!! Зверніть увагу

Особливу увагу звертайте на дітей і жінок, які стали свідками насильства, а це практично все населення, яке перебувало в окупації. Вони потребують психологічної допомоги, від шоку та болю їм іноді важко говорити про те, що вони бачили.

Програми реабілітації на звільнених територіях мають працювати постійно. Незалежно від того, скільки часу пройшло. Травми війни не мають давності.

«У звільнені села Херсонської області почав приїжджати мобільний медичний автомобіль із гінекологічним кабінетом та відповідними лікарями, які могли взяти аналізи. Це було як щось незвичне. Адже доріг немає, дуже рідко прибувають волонтерські машини з продуктами, керівництво має багато їздити різними селами, і тут медицина на колесах у нашому селі. Ми так здивувалися, думали, що вже забуті».

«Ми просто плакали, коли побачили наших солдатів, які першими увійшли до нашого села. А з ними прийшли жінки-лікарі, волонтери, ми отримали продукти, ліки, ми почали їсти, решта могло почекати».

Інтерв'ю з місцевими мешканками звільнених від окупації сільських районів Херсонської області взяла Валентина Головата, представниці громадської організації «Скадовський актив», 2023

!!! Зверніть увагу

Підготовка до деокупації повинна мати свій план дій. У ній обов'язково має бути гендерна складова проблем та планування.

Здійснювати будь-яку діяльність необхідно в рамках законів країни, де ви працюєте. Завдяки ознайомленню з усіма законодавчими актами можна дізнатися про відповідальні структури та терміни виконання місцевою владою заходів щодо відновлення територій.

Повинні бути запрошені фахівці різних напрямів: психологи, конфліктологи, юристи, лікарі, фахівці з травм і роботи з

постраждалими від різних форм насильства. Жінки мають особливі потреби в отриманні консультації лікарів гінекологів.

У місцевих жінок може не бути досвіду військової строкової служби, і вони ніколи не стикалися зі зброєю чи боєприпасами, більшість жінок не знають, як виглядають ті чи інші вибухонебезпечні предмети.

Інформацію про тему сексуального насильства під час збройного конфлікту та секс-рабства необхідно надавати всім мешканцям незалежно від віку чи статі. Це можна робити онлайн, люди можуть не розповідати про випадки, про які вони знають. Але ви можете навести приклади інших людей з інших областей (змінюючи прізвища та адреси) як поштовх для початку розмови на цю тему. Це може бути спілкування в сповіщеннях або короткі розмови. Таким чином, ви покажете, що у вас до всіх однакове ставлення, що в біду можуть потрапити різні люди й всім треба допомагати. Підготуйте список структур, які можуть бути корисними, і скажіть, що ви готові допомогти зі зверненням, транспортом та іншими ресурсами.

Список послуг та допомоги на території України у додатку № 3.

**УСПІШНОЇ РОБОТИ, ЗБИРАЙТЕ СВІЙ ДОСВІД
ДЛЯ ПЕРЕДАЧІ ІНШИМ ТА ДЛЯ АНАЛІЗУ ПОМИЛОК І УСПІХІВ**

Додатки

Додаток № 1

Використана у посібнику та рекомендована література

1. Правила сексуальної поведінки для гуманітарних працівників/працівниць.

<https://safeguardingsupporthub.org/ru/documents/rules-sexual-conduct-humanitarian-workers-0>

2. Спеціальні заходи щодо захисту від сексуальної експлуатації та сексуальних наруг.

<https://safeguardingsupporthub.org/ru/documents/special-measures-protection-sexual-exploitation-and-sexual-abuse>

3. Як застосовувати глобальні стандарти щодо сексуальної експлуатації, сексуального насильства та домагань.

<https://safeguardingsupporthub.org/ru/documents/how-apply-global-standards-sexual-exploitation-abuse-and-sexual-harassment-0>

4. Як розробити політику забезпечення безпеки та захисту для організацій громадянського суспільства (ОГС).

<https://safeguardingsupporthub.org/ru/documents/how-develop-your-safeguarding-policy-civil-society-organisations-csos>

5. Права жінок та гендерні питання в умовах конфлікту та нестабільності.

<https://www.ohchr.org/ru/women/womens-human-rights-and-gender-related-concerns-situations-conflict-and-instability>

6. Жінки, мир та безпека.
<https://dppa.un.org/ru/women-peace-and-security>

7. Глосарій та тезаурус. Європейський інститут з гендерної рівності.
<https://eige.europa.eu/thesaurus/overview>
8. Гендерне насильство щодо жінок і дівчат, ООН.
<https://www.ohchr.org/ru/women/gender-based-violence-against-women-and-girls>
9. Впровадження гендерної проблематики у міжнародні операції. Посібник із коментарем, Міжнародний інститут гуманітарного права, Італія, 2019.
https://iihl.org/wp-content/uploads/2020/02/Handbook_Gender_Russian.pdf
10. Методичні рекомендації щодо інтеграції гендерних підходів до системи підготовки фахівців сектору безпеки та оборони України.
https://nuou.org.ua/assets/documents/method_recomendations_gender_integration.pdf
11. Гендерні питання. Рада Європи.
<https://www.coe.int/ru/web/compass/gender>
12. Закони, що працюють на благо чоловіків та жінок. Посібник з обліку гендерної проблематики у законодавстві⁴².
<https://www.osce.org/files/f/documents/2/a/342566.pdf>
13. Серія посібників «Гендер та безпека», підготовлена ДКВС, БДІПЛ ОБСЄ та структурою «ООН Жінки»⁴³.
https://www.osce.org/files/f/documents/8/f/455653_0.pdf

Додаток № 2

Список установ та організацій, які надають підтримку жертвам насильства та біженцям з України на території Республіки Молдова

Для допомоги та захисту жертв домашнього насильства й торгівлі людьми, а також допомоги біженцям у Молдові, діють такі **спеціалізовані державні служби та організації**:

Назва установи/ організації	Контактна інформація	Яка допомога надається
Національні організації з підтримки		
Офіційний портал уряду Молдови, присвячений допомозі громадянам України	Dopomoga.gov.md Телефон: 0788 08 500	
Поліція	112	Послуги щодо запобігання та втручання у випадках насильства в сім'ї
Служба швидкої медичної допомоги / швидка допомога	112	Медичні послуги
Телефон довіри для жінок "La Strada"	Гаряча лінія: 08008 8008 Телефон: +373 22 234 906 Email: office@lastrada.md	Психологічне консультування Юридичне консультування

Назва установи/ організації	Контактна інформація	Яка допомога надається
Центр з прав жінок	Телефон: +373 22 811 999 Мобільний: +373 68 855 050 Лінія безкоштовного юридичного консультавання: 0 800 80 000 Email: office@cdf.md	Правова допомога Психологічне консультавання Соціальна допомога Розширення економічних можливостей
Національний центр із запобігання насильству щодо дітей	Телефон: +373 22 758 806; +373 22 756 778 Email: office@cnpac.org.md	Психологічне консультавання для дітей
Асоціація “Promo-Lex”	Телефон: +373 22 450 024 Email: info@promolex.md	Юридичне консультавання
Гендер-Центр / Gender-Centru	Телефон: +373 69215456 Email: gendercentru@gmail.com	Інформаційні послуги Психологічне консультавання Соціальна допомога
Центр реабілітації жертв катувань “Memoria”	Телефон: +373 22 273 222 Мобільний: +373 79 704 809 Email: rctv@memoria.md	Юридичне консультавання Психологічне консультавання

Назва установи/ організації	Контактна інформація	Яка допомога надається
Центр допомоги та захисту жертв, м. Кишинів	Телефон: +373 22 927 174 Email: shelter_team@cap.md	Тимчасове житло Соціальна допомога Психологічне консультування Юридичне консультування
Притулок “Casa Mărioarei”, м. Кишинів	Телефон: +373 22 725 861 Email: cmarioarei@gmail.com	Тимчасове житло Психологічне консультування Соціальна допомога
Регіональні та районні організації з підтримки		
«Стимул», м. Окниця	Мобільний: +373 60165416	Психологічне консультування Соціальна допомога
Центр ресурсів для молоді “Dacia”, м. Сорока	Телефон: +373 230 23 619 Email: crt.dacia@gmail.com	Соціальна допомога Психологічне консультування Юридичне консультування
“Onoarea și Dreptul Femeilor Contemporane”, м. Бельці	Телефон: +373 231 70 778; +373 231 77 794; +373 231 70 149; Мобільний: +373 79055616 Email: olgapatlati@mail.ru	Психологічне консультування Соціальне консультування

Назва установи/ організації	Контактна інформація	Яка допомога надається
“Centrul de Criză Familială” SOTIS, м. Бельці	Телефон: +373 231 92 541; Email: ccf.sotis@gmail.com	Тимчасове житло Соціальна допомога Психологічне консультування
Центр тимчасового розміщення дітей, м. Бельці	Телефон: +373 231 710 03	Психологічне консультування Соціальна допомога
Кімната термінового розміщення для жертв насильства в сім'ї, м. Теленешть	Телефон: +373 795 88 052	Рекомендації та соціальне консультування Медичне та психологічне консультування
Центр підтримки та консультування для жертв насильства в сім'ї “Ariadna”, м. Дрокія	Телефон: +373 252 20 308 Мобільний: 0790 00 118 Email: cm_ariadna@yahoo.com	Тимчасове житло Соціальна допомога Психологічне консультування Юридичне консультування
Материнський центр “Pro-Femina”, м. Хинчешть	Телефон: +373 269 233 64 Email: profemina.2009@mail.ru	Тимчасове житло Соціальна допомога Психологічне консультування Юр. консультування
Материнський центр “Pro Familia”, м. Кеушень	Телефон: +373 243 269 75; +373 243 268 35; +373 243 26 721 Email: profamilia2006@gmail.com	Тимчасове житло Соціальна допомога Психологічне консультування Юридичне консультування

Назва установи/ організації	Контактна інформація	Яка допомога надається
Материнський центр, м. Кахул	Телефон: +373 299 44 080 Email: centru-maternal.cahul@mail.ru	Тимчасове житло Соціальна допомога Психологічне консультування Юридичне консультування
“Vesta”, м. Комрат	Телефон: +373 298 84 063; +373 298 84 062 Мобільний: 060 122 508	Соціальна допомога Психологічна допомога Юридична допомога
Центр соціально-психологи ческой допомоги, м. Вулканешти	Мобільний: +373 68238386 Email: n.mocan@mail.ru	Психологічне консультування Соціальна допомога
Центр суспільно-правових інновацій «Жіночі ініціативи», м. Тирасполь	Мобільний: +373 533 52764 Email: jenskieinitsiativi@mail.ru	Юридичне консультування Психологічне консультування Соціальна допомога Розширення економічних можливостей
Центр розвитку та підтримки громадянських ініціатив «РЕЗОНАНС», м. Тирасполь	Мобільний: +373 533 44411 Email: civicinitiatives@gmail.com	Тимчасове житло Юридичне консультування Психологічне консультування Соціальна допомога Розширення економічних можливостей

Додаток № 3

Список послуг для ВПО та населення України, що постраждало від збройної агресії Росії проти України

В Україні для допомоги ВПО та населенню, що постраждало від збройної агресії Росії проти України, діють такі державні служби та громадські організації:

Назва установи/організації	Контактна інформація	Яка допомога надається
Безплатна правова допомога Міністерства юстиції України	80893200086	Правова допомога
Національна психологічна асоціація при Міністерстві охорони здоров'я	0800100102	Психологічна допомога під час війни
Гаряча лінія з питань ВПО/біженців Міністерства реінтеграції	+380443551478 Цілодобова	Юридична, психологічна підтримка. Проживання, транспорт, гуманітарні потреби
Національна гаряча лінія для дітей та молоді	0800500225 3 мобільного 116 111	Психологічна, юридична підтримка та інші питання

Назва установи/організації	Контактна інформація	Яка допомога надається
Національна гаряча лінія щодо запобігання домашньому насильству, торгівлі людьми, гендерної дискримінації	0800500335, с мобільного 116 123 Телеграмм @NHL116123 fb@lastradaukraine Email: hotlaine@ la-strada.org.ua	Усі види допомоги
Лінія підтримки чоловіків ЮНФПА та ГО «Інноваційні соціальні рішення»	2345	Психологічна, юридична підтримка та інші питання
Телефонна гаряча лінія для осіб з інвалідністю	1539	Усі види допомоги
Державна гаряча лінія для людей із порушенням слуху	1545 (webcall)	Психологічна, юридична підтримка та інші питання
Департамент кіберполіції Національної поліції України	0800505170 @ukraine-avanger-bot	Питання інформаційної безпеки, оперативної допомоги та інформації
Служба безпеки України	0 800 500 021 callcenter@ssu.gov.ua. @stop-russion-war-bot	Питання безпеки. Питання, пов'язані з воєнними діями

Національна поліція України	102	Порушення прав людини/дитини Надзвичайні ситуації
Назва установи/організації	Контактна інформація	Яка допомога надається
Швидка медична допомога	103	
Офіс генерального прокурора України Лінія щодо злочинів, що скоєні в умовах збройного конфлікту	+3096-755-02-40 Viber, WhatsApp, Telegram. Signal	Порушення прав людини, розслідування під час війни
Центр правової допомоги «Данський союз з питань біженців»	+0800213103 +380504506990 +380626460333	Психологічна, юридична підтримка та інші питання
Червоний хрест в Україні	0-800-300-155	Психологічна, юридична підтримка та інші питання
ГО «Схід SOS»	+3800953979848 +380939231486 +380682204337	Психологічна, юридична підтримка та інші питання
ГО «Донбас SOS»	0800309110	Психологічна, юридична підтримка та інші питання

Гуманітарна місія «Проліска», гаряча лінія	+380932022232	Психологічна, юридична підтримка та інші питання
Гаряча лінія для допомоги внутрішньо переміщеним людям / біженцям ГО «Право на захист»	+380995075090, +38065075090, +380935075090;	Психологічна, юридична підтримка та інші питання

Назва установи/організації	Контактна інформація	Яка допомога надається
Контактний центр надання безплатної правової допомоги Міністерства юстиції України	0 800 213 103 www.legalaid.gov.ua	Юридична допомога
Національна гаряча лінія щодо запобігання домашньому насильству, торгівлі людьми та гендерної дискримінації	+116 123 0 800 500 335	Юридична, психологічна допомога

Додаток № 4

Світ та людська безпека, складові безпеки

Людська безпека – парадигма, створена для розуміння небезпек у світовому масштабі. Кожна зі складових людської безпеки має розглядатися через призму гендерної рівності. У планах дій,

створюваних кожною країною для виконання Резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир і безпека», повинні враховуватися заходи щодо ідентифікації та моніторингу потенційних викликів безпеки у широкому розумінні (втручання в оборону, конфлікти, насильство, стихійні лиха, епідемії тощо) з урахуванням гендерних аспектів. Досягнення гендерної рівності – передумова справедливого та мирного життя для всіх.

В останні кілька десятиліть гендерна рівність та розширення можливостей жінок були на порядку денному більшості урядів для створення плану дій щодо безпеки та досягнення сталого миру.

Складові людської безпеки:

Економічна безпека – передбачає надійний базовий прибуток особам, зазвичай від їхньої продуктивної праці за винагороду або як останній засіб, на кошти суспільно фінансованої системи соціального забезпечення.

Харчова безпека – передбачає, що всі люди мають постійний доступ – як фізичний, і економічний – до базових харчових продуктів. За даними ООН, наявність їжі як такої не є проблемою – найчастіше проблемою є неналежний розподіл продовольства та недостатня купівельна спроможність населення.

Безпека здоров'я – передбачає захист від хвороб, від шкідливого способу життя. Погане харчування та недостатній доступ до служб охорони здоров'я, чистої води та інших предметів першої необхідності впливають на безпеку здоров'я.

Безпека навколишнього середовища – повинна захистити людей від стихійних лих у короткій перспективі та пов'язаних із природою небезпек у довгостроковій перспективі, від природних загроз, загроз, створених людиною, та від погіршення стану природного середовища. Глобальне потепління, спричинене викидами парникових газів, є ще однією проблемою безпеки навколишнього середовища.

Особиста безпека – спрямована на захист людей від фізичного насильства, від власної держави, від осіб, які застосовують насильство, та від організованих груп. Для багатьох людей найбільшим джерелом небезпеки є злочинність, особливо злочини із застосуванням насильства.

Безпека суспільства – спрямована на захист людей від втрати традиційних відносин, цінностей та від насильства на ґрунті віросповідання чи етнічної приналежності.

Політична безпека – стосується того, чи живуть люди в суспільстві, яке дотримується основних прав людини. Порушення прав людини найчастіше відбуваються у періоди політичної нестабільності. Разом із придушенням осіб та груп уряду можуть намагатися контролювати обмін ідеями та інформаційний простір.

Кібербезпека – захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави при використанні кіберпростору, при якому забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікаційного середовища, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних та потенційних загроз національній безпеці у кіберпросторі.

Додаток № 5

Правосуддя перехідного періоду

Перехідне правосуддя містить у собі низку механізмів, що застосовуються для отримання компенсації за порушення прав людини у минулому.

Ці механізми можуть набувати форми кримінального переслідування (наприклад, судові засідання з питань воєнних злочинів), пошуку правди (наприклад, комітети зі встановлення правди), інституційних реформ (у правоохоронних органах та системі юстиції), відшкодування шкоди та створення банку пам'яті. Правосуддя

перехідного періоду розглядається як основний компонент для встановлення верховенства права та доступу до правосуддя у постконфліктних умовах, а також сприяння примиренню та зціленню в громадах.

Попри те, що за останні два десятиліття було досягнуто певного прогресу у створенні правової та нормативної бази правосуддя щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, фактичне переслідування за ці злочини відбувається нечасто. Щобільше, досвід конфлікту серед жінок не обмежується лише сексуальним насильством, але включає широкомасштабні соціально-економічні порушення, а також гендерно-диференційовані наслідки насильницьких зникнень, тортур, переміщення та інших злочинів.

Оскільки жінки у своєму повсякденному житті зазнають гендерної нерівності та гендерного насильства, діяльність перехідного правосуддя, що реагує на гендерні аспекти, має бути трансформаційною. Ціль трансформаційного правосуддя – усунути не лише наслідки порушень, допущених під час конфлікту, а і його першопричину – найсоціальніші відносини, що призводять до порушень, включаючи нерівні гендерні владні відносини у суспільстві.

Слугуючи відновленню верховенства права, трансформаційне правосуддя тісно пов'язане з гендерною справедливістю у постконфліктний період. Організація «ООН Жінки» у своєму дослідженні та підтримці зусиль з перехідного правосуддя, що реагує на гендерні аспекти, визначила ці основні принципи гендерного правосуддя:

- взяття за основу визнання того, що розвиток і світ потребують гендерної рівності;
- визнання права жінок на участь у всіх аспектах перехідного періоду;
- розробка законів, в яких враховано гендерну рівність та які сприяють гендерній рівності;

- впровадження компонента правосуддя, що не допускає безкарності та забезпечує відповідальність за злочини, скоєні проти жінок та дівчат під час конфлікту.

Одним із найважливіших заходів із правосуддя перехідного періоду, спрямованих на жінок, є найменш застосований чи фінансований механізм, саме – відшкодування шкоди. Відшкодування збитків більше орієнтоване на жертв та їх потреби, ніж будь-який інший механізм підзвітності. Для багатьох людей, зокрема жінок, які мають обмежений доступ до офіційних судових процесів внаслідок дискримінації, це може бути однією-єдиною формою правосуддя, яку жертви отримають за правопорушення, скоєні під час війни.

Відшкодування збитків часто сприймається як спосіб допомоги жертвам відновити статус рівних власників прав; однак навіть до кризи жінки часто не мали таких самих прав, як чоловіки, і ця несправедливість тягне за собою вразливість жінок до гендерного насильства як під час конфлікту, так і після нього. Тому відшкодування збитків має бути інклюзивним і ґрунтуватися на гендерних аспектах.

Зростає усвідомлення необхідності надання трансформаційних та стійких механізмів відшкодування шкоди жінкам після конфлікту, що дозволить усунути не лише одне правопорушення, а й ту нерівність, яка робить жінок уразливими до насильства та формує його наслідки.

"Найбільше робоче право на право жінок і дівчат на засоби правового захисту та відшкодування шкоди" (2007).

"Механізми відшкодування шкоди повинні виходити за межі безпосередніх причин і наслідків криз та правопорушень; вони повинні допомагати вирішити політичну та структурну нерівність, що негативно впливає на життя жінок і дівчат".

Проте відшкодування збитків часто здійснюється в умовах з обмеженими ресурсами в контексті величезних очікувань жертв. Тому багато видів відшкодування збитків мають більш символічний характер – наприклад, пам'ятники та меморіали – а не застосування

конкретних заходів. Жіночі групи у всьому світі продемонстрували, що скоординована адвокація може допомогти забезпечити висвітлення пріоритетів жінок у будь-якій програмі відшкодування збитків.

Відшкодування шкоди й, загалом, правосуддя перехідного періоду в цілому – це один зі способів забезпечити включення жінок у планування постконфліктного розвитку. Проте реалізація відшкодування збитків та заходів правосуддя може тривати роками, а іноді й десятиліттями. Миробудування належить до діяльності, яку держава планує та фінансує щодо відновлення суспільства з сильними та інклюзивними інститутами, щоб запобігти повторному виникненню збройних конфліктів. Це також чудова можливість відзначити необхідність змін у структурній нерівності та соціальній несправедливості, щоб розвиток був стійким і на благо всіх. Іншими словами, всі люди повинні отримати свою частку «переваг мирного існування», що сприяють припиненню конфліктів та розвитку стабільного існування.

Додаток №6

Основні законодавчі документи України та Молдови з гендерних питань та надання гуманітарної допомоги

Україна

Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР⁴⁴.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС від 27.06.2014⁴⁵.

Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків»⁴⁶.

Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI «Про основи запобігання та протидії дискримінації в Україні»⁴⁷.

Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству»⁴⁸.

Закон України від 10.09.2021 № 1750-IX «Про внесення змін до Закону України "Про рекламу" щодо протидії дискримінації за ознакою статі»⁴⁹.

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р «Про затвердження Національного плану дій щодо виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека»⁵⁰.

Закони України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 № 4572-VI⁵¹.

Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 № 5073-VI⁵².

Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI⁵³.

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 року № 1219-р. «Про затвердження плану дій органів виконавчої влади щодо відновлення деокупованих територій територіальних громад»⁵⁴.

Молдова

Конституція Республіки Молдова від 29.07. 1994 / редакція, що діє, від 29.03.2016⁵⁵.

Угода про асоціацію між Республікою Молдова та ЄС від 27.06.2014 / Оновлений Порядок денний асоціації ЄС та Молдови на період 2021-2027 років. прийнято 22 серпня 2022 року⁵⁶.

Закон № 5 від 09-02-2006 про забезпечення рівних можливостей для жінок та чоловіків у Республіці Молдова⁵⁷.

Закон № 45 від 01-03-2007 про запобігання та припинення насильства в сім'ї в Республіці Молдова⁵⁸.

Закон №121 від 25-05-2012 про забезпечення рівності в Республіці Молдова⁵⁹.

Закон № 62 від 17-03-2022 про рекламу (про сексизм)⁶⁰.

Постанова Уряду Республіки Молдова № 152 від 22-03-2023 про затвердження Національної програми з виконання Резолюції 1325 Ради Безпеки ООН про жінок, мир та безпеку на 2023-2027 роки⁶¹.

Постанова Уряду № 332 від 31-05-2023 про затвердження Національної програми щодо попередження та боротьби з насильством щодо жінок та насильством у сім'ї на 2023–2027 роки⁶².

Закон № 1491 від 28-11-2002 про гуманітарну допомогу, що надається Республіці Молдова, змінено /ЗП156 від 09.06.22, МО194-200/01.07.22 ст.358; з 01.07.22⁶³.

Закон № 86 від 11-06-2020 про некомерційні організації⁶⁴.

Постанова Уряду Республіки Молдова № 158 від 12-03-2012 р. про впровадження Закону про волонтерство № 121 від 18 червня 2010 р.⁶⁵

Додаток № 7

Приблизна програма тренінгу про гендерну політику при гуманітарному реагуванні під час збройного конфлікту

	Тема сесії	Форма й опис роботи
1	Стереотипи навколо нас та за ознакою статі. Дискримінація за ознакою статі, наші ролі у соціумі. Гендерні ролі чоловіків та жінок у віковій та соціальній сфері	Обговорення прикладів. Презентація тем із визначеннями: стереотипи, дискримінація, стигма, гендер, ролі жінок та чоловіків у різних сферах життя. ----- Починаємо обговорення з історії розвитку суспільства, де ролі жінок та чоловіків були не такі, як сьогодні. Надаємо приклади, обговорюємо, як із віком у жінок та чоловіків все більше з'являється рамок, нав'язаних ним зі стереотипами. Надаємо приклади різних країн, де є прогрес у гендерній політиці, країни з дискримінацією, яка

		<p>ще існує щодо жінок та чоловіків. Релігійні чи національні стереотипи, які переростають у норми.</p> <p>Гендер як конструкт, визначення. Гендерна політика, що допомагає прогресу та якості людського ресурсу, представленого чоловіками та жінками.</p> <p>Гендерні ролі чоловіків та жінок у різних сферах життя: праця, освіта, здоров'я, спорт, соціальні послуги тощо. Хто які ролі виконує і чому</p>
2	Права жінок	<p>Презентація, обговорення, робота у групах -----</p> <p>Для роботи в групах візьміть приклади суффражисток у різних країнах. Кожна група розглядає по одній суффражистці у різних країнах світу. (Попросіть групи користуватися інтернетом для пошуку та вивчення прикладів перших феміністок (суффражистки).</p> <p>Кожна група отримує однакові запитання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - За що вона/вони боролася/боролися? - Як вона/вони боролася/боролися? - Чи була у неї/у них підтримка і як її/їх карали/переслідували? <p>Що з нею сталося згодом? Чого вона досягла?</p> <p>Запитання для всієї аудиторії: Чому вчать ці історії? Яка сьогодні ситуація? Складно чи легко захищати права жінок у світі?</p> <p>Чому ми сьогодні говоримо про важливість гендерної політики та захист прав жінок?</p>
3	Міжнародне та національне законодавство у сфері	<p>Презентація, обговорення процесів локалізації, робота у групах -----</p>

	<p>гендерної політики</p>	<p>Представляємо міжнародні стандарти захисту прав людини: ООН, ЄС РЕ, ОБСЄ, НАТО та інші. Створення міжнародних стандартів гендерної політики та захисту прав жінок. Зобов'язання країн – членів організацій.</p> <p>Наголошуємо, що кожен документ зобов'язує протидіяти дискримінації та всім формам насильства. Обговорюємо, як міжнародні документи відображаються на національному, обласному та місцевому рівнях через ухвалення відповідних законодавчих актів</p>
4	<p>Резолюція РБ ООН № 1325, порядок денний «Жінки, мир, безпека»</p>	<p>Презентація, обговорення, робота у групах -----</p> <p>Презентуємо зміст Резолюцій РБ ООН з порядком денним «Жінки, мир, безпека».</p> <p>Об'єднуємо учасників/ниць у групи та просимо створити список груп людей, які живуть під час збройного конфлікту. Хто репрезентує ці групи? Кого більше у групі: жінок чи чоловіків? Дівчаток чи хлопчиків? Які у кожної з груп проблеми та бар'єри?</p> <p>Усією групою обговорюємо підсумки виконання вправи: жінки та дівчата різних груп стикаються з різними формами дискримінації та насильства під час збройних конфліктів.</p> <p>Жінок і дівчаток не можна розглядати лише як жертви війни. Вони – партнери, колеги у програмах постконфліктного відновлення.</p> <p>Важливість прийняття національного та місцевого планів дій, участь у їх розробці різних цільових груп жінок та дівчаток</p>

5	Джерела насильства. Гендерне насильство	<p>Презентація законодавства. Робота у групах з обговорення прикладів громадських організацій, які допомагають сервісами постраждалим від насильства. Підготуйте приклади роботи громадських організацій чи проєктів гуманітарного реагування -----</p> <p>Заняття на цю тему бажано проводити з юристами, які працюють у цій сфері. Надаємо законодавство з визначеннями видів насильства та функцій органів влади; процес перенаправлення та координації для допомоги особам, які постраждали від насильства. Обговорюємо досвід громадських організацій, створення послуг на місцевому рівні. Аналізуємо успішні та не успішні приклади. Створюємо свій план дій у співпраці з різними структурами</p>
6	Гендерний підхід під час збройних конфліктів	<p>Обговорення, робота у групах -----</p> <p>Розглядаємо тему гендерної політики та комплексного гендерного підходу. Об'єднуємо учасниць/ків у групи та просимо створити портрети цільових груп під час збройних конфліктів: жінки та чоловіки, де вони проживають, з чим вони стикаються? Чи є відмінності та загальні проблеми. Розглядаємо види дискримінації та насильства щодо жінок та чоловіків різного віку та соціальних груп під час збройного конфлікту. Використовуйте з посібника таблиці № 1 і 2 для роботи в групах, запропонуйте учасницям та учасникам заповнити таблиці самостійно.</p>

		<p>У таблиці № 2 запропонуйте групам самим дописати місця, де можуть бути різні й загальні форми дискримінації та насильства стосовно чоловіків та жінок.</p> <p>Після презентацій кожної із груп ставимо питання про ризики для жінок та чоловіків різного віку. Чи є відмінності та де? Який висновок ми можемо зробити</p>
7	Збройні конфлікти та діяльність гуманітарних місій і проєктів: гендерна складова	<p>Обговорення та робота в групах</p> <p>-----</p> <p>Це заняття проводиться одразу після попереднього.</p> <p>Приклади гендерних проєктів розподіліть серед груп. На прикладах інших проєктів групи мають надати свій досвід.</p> <p>Взяти таблиці №№ 1 і 2 попереднього заняття та запропонувати свій план дій. У них може бути мало досвіду, але слід уявити, що такі ситуації можуть бути. Їхні дії, створіть свої плани дій. Як допомогти? До якої структури можна звернутися по допомогу?</p> <p>У загальній групі обговоріть, що було важко та легко в роботі груп? Які знання важливі, і як можна їх отримати?</p> <p>Що потрібно знати при плануванні проєктів та програм гуманітарного реагування? З чого треба починати, щоб побудувати ефективні дії для жінок та чоловіків різних цільових груп?</p>
8	Протидія та сексуальне насильство під час військових конфліктів	<p>Презентація, обговорення</p> <p>-----</p> <p>Це заняття треба проводити у співпраці з психологами, юристами/ками,</p>

		<p>представниками/цями генпрокуратури або профільних структур, що працюють у цій сфері. Презентація із визначеннями, прикладами. Обговорення прикладів та пропозиція алгоритму дій. Наведіть приклади інших країн</p>
9	<p>Гендерночутливі послуги на місцевому рівні для різних груп під час військових конфліктів. Комплексний гендерний підхід</p>	<p>Обговорення ----- Після проведення низки занять та надання різних прикладів послуг для жінок та чоловіків різних соціальних груп обговоріть у групах визначення гендерночутливих послуг, вибудовуємо алгоритм дій. Кожна група представляє свій погляд. Обговорюємо у групі приклади планів дій та представляємо визначення Комплексного гендерного підходу</p>